

els titelles catalans

Catàleg de la col·lecció de diapositives
editat per l'Institut del Teatre de
Barcelona.

ORDENACIÓ CRONOLÒGICA DE LES 30 DIAPOSITIVES
ORDENACION CRONOLOGICA DE LAS 30 DIAPOSITIVAS
ORDINATION CHRONOLOGIQUE DES 30 DIAPOSITIVES

- | | |
|--------|--------|
| 1 - N | 3 - DG |
| 2 - N | 4 - DG |
| 3 - N | 4 - E |
| 1 - DG | 5 - E |
| 3 - C | 1 - C |
| 4 - N | 10 - N |
| 2 - DG | 11 - N |
| 5 - N | 12 - N |
| 1 - E | 5 - DG |
| 2 - E | 13 - N |
| 3 - E | 2 - C |
| 6 - N | 14 - N |
| 7 - N | 7 - E |
| 8 - N | 15 - N |
| 9 - N | 6 - E |

PUBLICACIONS DE L'INSTITUT DEL TEATRE
DE LA DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BARCELONA.

Direcció i administració: Biblioteca i Museu
de l'Institut del Teatre (Palau Güell)

carrer Conde del Asalto, 3 i 5, Barcelona - 1

INSTITUT DEL TEATRE
DIPUTACIÓ DE BARCELONA



1900067642

ELS TITELLES CATALANS

text català

INTRODUCCIÓ

Des de principis del segle XVIII hom pot constatar a Catalunya una activitat continuada dels espectacles d'ombres i titelles. Un fet a destacar en l'evolució d'aquests espectacles, en els quals l'artista esdevé un manipulador ocult, va ser el sojorn a Barcelona, l'any 1800, d'un grup italià dirigit pels senyors Frescara i Chiarini. És a partir de 1820, però, que es pot parlar d'ombristes catalans, tot i que fins el 1870 no s'obté el primer gran èxit. Efectivament, l'any 1865 la família Cuyàs havia fundat un teatre d'ombres, i el 1869 M. Nevas va fundar i dirigir la "Societat Senzilla". Aquesta societat oferia espectacles d'ombres cada dimarts i cada divendres. El 1876, la família Cuyàs va iniciar la publicació de "L'entreteniment", de la qual encara se'n conserven alguns números i que és la primera publicació espanyola dedicada íntegrament al teatre d'ombres xineses

Les marionetes de fil mai no van tenir la mateixa acceptació que les ombres, però, de tota manera, a començaments del segle XIX ja es feien alguns Pessebres les figures dels quals es movien amb fils.

Són els espectacles de putxinellis, o els de "titelles de guant", però, els que més acceptació tenien des de l'any 1850. Poc temps després, aquest tipus d'espectacle es transforma en un entreteniment del tot popular. Cal citar artistes tan remarcables com *En Fredericu de Figueres* i els seus dos deixebles, *Isidre Busquets* i *Juli Pi*. *Juli Pi* va assolir una gran popularitat a través de les seves actuacions a la cerveseria "Els 4 Gats", tertúlia habitual de pintors de la talla de Casas, Nonell, Picasso, etc. Posteriorment *Jaume Anglès*, deixeble de *Juli Pi*, va iniciar la seva companyia pròpia, que, al llarg de tres generacions, ha mantingut la tradició del titella català i la utilització de la llengüeta.

Ja en el nostre segle, la tradició de les marionetes de fil continua amb H.V. Tozer i la seva companyia "Marionetes de Barcelona". La primera gran renovació dels titelles catalans, la duu a terme *Didó*, que amb el seu teatre ambulat aconsegueix una gran popularitat. *Didó* va adoptar el titella de tipus francès i no utilitzava la llengüeta. Per la qualitat dels seus espectacles, *Didó* ha esdevingut un artista inoblidable.

En traspasar *Didó* i desaparèixer els espectacles de H.V. Tozer, pràcticament els únics continuadors de la tradició dels titelles catalans eren la família *Anglès* —que des del 1873 anaven traspasant-se, generació rera generació, temes i personatges— i els que havien estat els seus deixebles: la família *Vergés*. Quedaven, a més, d'altres grups que per tot Catalunya, i d'una manera esporàdica i no professional, anaven presentant espectacles de putxinellis clàssics. Calia una nova generació que renovés totalment les estructures del teatre de titelles, tal i com s'estava fent a tot el món. El 1959 es funda "Titelles Babi", conservant però, encara, les estructures tradicionals. No és fins el 1968, amb la fundació de "Putxinellis Claca", que s'inicia aquesta renovació tan necessària.

L'Institut del Teatre de Barcelona va voler aprofitar aquest moment i l'any 1972 va crear el que seria la Secció de Titelles i Marionetes, la missió de la qual és, entre d'altres coses, recuperar sistemàticament el material escampat per tot Catalunya, promoure exposicions, publicacions, investigacions, i intentar que els titelles arribin al públic descarregats de les minimitzacions en què havien caigut. Es van oferir funcions setmanals al Palau Güell, es van organitzar dos Festivals, el segon dels quals fou internacional. Es creà, a més, el Taller de Titelles i Marionetes, on entre altres activitats es restaura el material del senyor H.V. Tozer.

Al II Festival de Titelles de Barcelona hi actuen grups com "Putxinellis Claca", "Titelles Garibaldis", "Xai", "Espantall", "Estaquirot", "Anglès", "Babi", "Badabadoc", "Grup de Teresetes", etc., i també una representació estrangera. La recuperació dels Titelles als Països Catalans és un fet.

Creiem que la culminació d'una primera etapa d'aquest renaixement serà el III Festival Internacional de Titelles de Barcelona, a celebrar del 21 al 30 de novembre de 1975.

SÈRIE NINOTS

- 1 - N **BETLEM DE TIRISITIS**. (Alcoi, segles XVIII-XIX) L'Àvia.

Aquest ninot, anomenat l'Àvia, forma part del Betlem de Tirisitis d'Alcoi i juntament amb les altres peces del Betlem constitueix una de les mostres més antigues dels titelles als Països Catalans. No se sap la data en què van ser construïts.

- 2 - N **BETLEM DE TIRISITIS**. (Alcoi, segles XVIII-XIX) El Sereno.

Personatge anomenat *El Sereno*.

- 3 - N **BETLEM DE TIRISITIS**. (Alcoi, segles XVIII-XIX) L'Avi.

Personatge anomenat l'Avi.

- 4 - N **JULI PI** (1852-1920). Ninot de,

Juli Pi, nat a Figueres el 1852 i mort a Barcelona el 16 de juny de 1920. Deixeble d'*En Fredericu de Figueres*. Va debutar com a titellaire al carrer del Migdia i després va actuar 16 anys a Sabadell. La seva primera funció professional, la va donar l'any 1867. El 1898 va començar a treballar a la cerveseria "Els 4 Gats", que en Pere Romeu havia obert a Barcelona i que fou fins el 1901 un lloc de tertúlies sovintejat, entre d'altres, pels pintors Casas, Mir, Nonell, Picasso i Utrillo, i els escriptors Adrià Gual, Ramon Pitxot, i Rusiñol. El 1901, en tancar "Els 4 Gats", Juli Pi va passar a actuar al "Palacio de la Ilusión" (avui cinema Coliseum) i, posteriorment, al Teatre *Novedades*, contractat per l'empresari Canals per mor de les pressions d'Apelles Mestres.

Aquest és l'únic ninot que es conserva dels que havia manipulat Juli Pi. S'ignora si és *En Titella / El Tranquil*, el seu putxinelli pre-

ferit. Juli Pi va imposar definitivament el titella conegut arreu del món com "Titella de tipus Català", que es manipula introduint els tres dits centrals en el cap del ninot, i utilitzant llengüeta. Juli Pi tenia un repertori de més de cent cinquanta obres, de les quals no se'n conserva cap ja que el 1887, a Sabadell, un incendi va destruir gairebé tot el material. Solien representar-se obres manllevades del teatre de l'època. D'entre el repertori originalment concebut per a titelles, però, es recorda *Les angúnies del Titella*.

- 5 - N **JAUME ANGLÈS I GUZMAN** (1913). Ninot de,

Jaume Anglès i Guzman representa la tercera generació de titellaires de la família Anglès i un dels pocs continuadors de la tradició del Titella Català. La tradició familiar de dedicar-se als titelles, la va iniciar el 1873 Jaume Anglès Pallejà (1857-1919) i la va consolidar el seu fill Jaume Anglès Vilaplana (1888-1945), que fou deixeble de Juli Pi. La família Anglès foren els primers d'introduir els espectacles de titelles a les cases particulars amb motiu de festes o celebracions infantils; ja en el 1925 van actuar al palau del marquès de Villamizar. El 1921 van actuar a la "Sala Reig" amb tant d'èxit que la família Anglès va pensar independitzar-se. Durant alguns anys van actuar a la "Sala Ampordanesa", després "Sala Baby".

Jaume Anglès i Guzman va continuar la tradició familiar de treballar amb el titella de tipus català i amb llengüeta, però va aportar certes innovacions en els arguments i especialment pel que fa a la relació titella-públic. El 1955 Jaume Anglès i Guzman va fundar un teatre a l'aire lliure en els jardins d'Eduardo Marquina, "Turó Parc", en el qual s'ofereixen representacions cada dijous, dissabtes i diumenges.

Jaume Anglès i Guzman ha fet construir nous teatres per a titelles i ha encomanat la talla de ninots nous a l'escultor J. Martrús. Ja

l'any 1944 Jaume Anglès va fer pintar uns decorats al pintor polonès W. Januszewski per a l'espectacle *Ballets Russos*.

La família Anglès ha estat citada diverses vegades a la revista nord-americana "Puppertry". D'entre el seu extens repertori hem de destacar *L'ase que vola*, *L'ànima és meua* i *El titella sportman*.

Actualment col·laboren amb Jaume Anglès els seus fills Jaume i Josep.

6 - N **SEBASTIÀ VERGÉS PRATS (1900-1974).**
Cap de dona.

En aquest ninot, que ara és a la Biblioteca i Museu de l'Institut del Teatre de Barcelona i que havia estat manipulat per la família Vergés, es pot veure perfectament la col·locació dels tres dits centrals de la mà. El polze i el dit petit s'utilitzen per a la manipulació dels braços. No se sap el nom del tallista, però, per les característiques, forma part de la sèrie de ninots fets per escultors d'imatges religioses.

7 - N **SEBASTIÀ VERGÉS PRATS (1900-1974).**
Ninots manipulats per.

Sebastià Vergés Prats va debutar com a titellaire el 1911, a la companyia de Jaume Anglès Vilaplana, que aleshores treballava a l'Hospital de Llobregat. Cap a l'any 1920 va crear la seva companyia pròpia. Com la majoria de Titellaires joves, adquireix els ninots als professionals ja retirats. Per aquest fet és difícil de fixar l'antiguitat d'aquestes peces. Tal com es pot veure es tracta del típic Titella Català.

Dels anys 50 als 60, anys de màxima activitat, s'havien constituït tres equips dirigits per diferents membres de la família. A partir de l'any 60 tornen a treballar en una sola companyia formada per Isabel Cadena, Antoni Vergés Prats i Sebastià Vergés Cadena. Posteriorment s'hi ha incorporat Sebastià Vergés Martínez, tercera generació de la família Vergés. De l'any 1939 al

1944 van actuar a la cerveseria "Els 4 Gats", obrerta de nou al públic. Del 1940 al 1958 van actuar al Poble Espanyol i del 1949 al 1964 van fer dues actuacions setmanals (dijous i dissabte) al magatzem Jorba. Han treballat també a TVE.

Fan un espectacle de tipus clàssic, utilitzen la llengüeta i els arguments tradicionals. Tenen un repertori de 50 obres d'entre les quals destaquen *El drapaire*, *El sord*, *El pinxo del barri*, *Panchito cocinero* i *El derrumbamiento del Infierno*, que es va presentar al "Teatre Espanyol".

8 - N **DIDÓ (EZEQUIEL VIGUÉS, 1880-1960).**
Ninot de,

Ezequiel Vigués, "Didó" (Terrassa 1880- Barcelona 1960), és el titellaire català més popular del segon terç del nostre segle. Essent infant l'impressionaren els titelles d'En Joanet, titellaire que treballava d'habitua a Terrassa, i les representacions del qual reproduïa després Vigués a casa seva per als amics. Dependent de comerç, representant de productes tèxtils i empresari artístic més endavant, Ezequiel Vigués resideix a França i a Anglaterra, però aquestes activitats acaben en un complet fracàs. Un viatge a Amèrica, continent del qual retorna tot seguit, el fa prendre la decisió d'aprendre la manipulació dels titelles, l'any 1930. Fa l'aprenentatge a París al teatre del Parc de Luxemburg, i obre ben aviat un local propi per a la representació de putxinel·lis al Boulevard Courcelles. De retorn a Catalunya treballa amb el titella francès, a diferència de la majoria de titellaires de casa nostra, i prescindeix de la llengüeta. L'any 1932 comença a actuar en el local on havien estat "Els 4 Gats", i hom el considera un continuador de Juli Pi. En un gran festival al Palau de la Música Catalana el febrer de 1936, en el qual hi pren part també el folklorista Aureli Capmany, obté un gran èxit. "Didó" recorre tot Catalunya assistit per la seva companya, Teresa Riera, i el seu treball és considerat tant als cercles intel·lectuals com en els medis populars.

El seu repertori consta, en aquell moment, de més de trenta peces, entre les quals destaquen *Ric-Rac*, *El bastó de regalèssia*, *El pou de la senyora Quitèria*, etc. Després de 1939, en ésser prohibides les representacions en català, ha de traduir el seu repertori al castellà. Actua en cinemes de Barcelona, abans de les projeccions, i assoleix d'obrir un teatret a l'Avinguda de la Llum. Però així que pot torna a emprendre el seu itinerari per Catalunya i a actuar en català. El seu treball mereix l'atenció en les associacions europees de titellaires, si bé la salut no li permet d'assistir als festivals de Lieja i de Bucarest, on havia estat invitat. A la seva mort, Teresa Riera continuà durant uns anys al front del teatre portàtil de "Didó". Els seus titelles, com el que figura en la present fotografia es conserven avui a la Biblioteca i Museu de l'Institut del Teatre, de Barcelona.

9 - N DIDÓ. Dimoni.

El dimoni és un dels personatges la presència del qual ha esdevingut tradicional en els titelles. Recentment, però, està desapareixent i hom pot constatar que els espectacles dels grups més joves l'han oblidat del tot. En els Titelles Tradicionals el dimoni sol jugar males passaïes als altres personatges, però acaba per ser vençut. Encarna el sentit ridícul i còmic del qui, volent-se fer el savi, resulta un babau, i reuneix l'essència dels defectes humans. Joan Amades manté la teoria de que el dimoni és una evolució del *MACUS*, personatge que apareix a gairebé totes les comèdies romanes. El cristianisme va traslladar al dimoni l'extravagància de *MACUS* i és d'aquí que el Teatre de Titelles l'hauria manllevat.

En el Teatre de Didó, *En Banyeta* estableix una estreta complicitat amb la resta de personatges.

10 - N MARIONETES DE BARCELONA. Número de circ.

"Marionetes de Barcelona" es van fundar

oficialment el 1944, sota la direcció del Sr. H.V. Tozer. Del 1944 al 1947 van estar acollides al Foment de les Arts Decoratives (FAD), on feien representacions regulars. Del 1947 fins al 1950 disposaren d'un local als soterranis de l'Institut Britànic. Van oferir espectacles, a més del Britànic, al Sanatori de Puig d'Olena, a la Beneficència General i a l'Escola de Bibliotecàries de la Diputació. Del 1950 al 1956 es van instal·lar als baixos de l'Institut Francès. El 1951 van actuar al Teatre Principal de Santander, a Sabadell, a Girona i a Manresa, a més de funcions en diverses institucions de Barcelona. La temporada de l'any 1953 va ser la de més èxit. El 1957 es van traslladar al Poble Espanyol, on havien de disposar d'un local estable, però el projecte no es va realitzar i tot el material de la companyia va quedar tancat en uns magatzems fins que l'any 1973 l'Institut del Teatre va recuperar tot aquest material i el va instal·lar en forma de Taller en els seus locals del carrer Pere Lastortras, 3.

A partir d'octubre de 1975 les "Marionetes de Barcelona" començaren a funcionar de nou sota la codirecció dels senyors Tozer i Olden, antic membre de la companyia.

Els números de circ eren d'una gran categoria tècnica i solien agradar tant al públic adult com als infants.

11 - N MARIONETES DE BARCELONA. *Combat de boxa*.

Del repertori d'aquesta companyia hem de destacar *La llegenda de Sant Jordi i el Drac*, *Poste de Gasolina*, *Rebelión de Robots*, *El Idolo Verde*, *El Pianista*, etc. *Combat de boxa* és un dels espectacles en els quals són més clares les característiques tècniques de les marionetes construïdes pel senyor Tozer: precisió i humanització dels ninots, perfecció de les articulacions, proporcions, etc. La companyia "Marionetes de Barcelona" gaudeix d'un gran prestigi internacional aconseguit, especialment, per la construcció dels ninots. Hi ha treballs sobre aquesta companyia en

les revistes especialitzades i és citada als llibres ja clàssics sobre el tema, com per exemple: *Puppetry Handbook*, de Marjorie Batdelder, i *Everybody's Book of Marionettes*, de H. Whanglaw.

12 – N PUTXINEL·LIS CLACA. Ninot de *Conte de les aigües* (1973).

Ninot de l'espectacle *Conte de les aigües*, estrenat al Palau Güell de Barcelona pel desembre de l'any 1973. La utilització de materials pobres i l'alt nivell poètic que s'aconseguia caracteritzen aquest programa i el transformen en un dels més aconseguits del repertori de "Putxinellis Claca". El dia 10 de febrer de 1974, el *Conte de les aigües* es va presentar al Teatre Romea de Barcelona.

13 – N PUTXINEL·LIS CLACA. Ninot de *Conte de les aigües* (1973).

Aquest grup, format per Teresa Calafell i Joan Baixas, es va fundar l'any 1968. El seu extens repertori va de l'escenificació de rondalles populars a espectacles propis passant per adaptacions de textos clàssics i col·laboracions amb pintors. Han abandonat totalment el titella tradicional català. La gran quantitat de tècniques que utilitzen i la constant recerca de materials i mitjans d'expressió caracteritzen el treball d'aquest grup i l'han convertit en un dels més significatius d'entre els que han sorgit darrerament.

Han actuat per tot Europa, Israel, Estats Units, països de l'Est, etc., i han participat en gairebé tots els Festivals Internacionals d'una certa importància que se celebren anualment arreu del món. Un primer contacte, l'any 1968, amb els titellaires francesos Joly i Temporal va influir el seu treball d'una manera favorable i els va decantar cap el que després havia de ser la seva pròpia personalitat.

Habitualment treballen als pobles, escoles i Festivals. També han treballat a les televisions

espanyola y francesa.

Aquest ninot pertany a l'espectacle *Conte de les aigües*.

14 – N PUTXINEL·LIS CLACA. Ninot d'*En Pere sense por* (1974).

Ninot de l'espectacle *En Pere sense por*, presentat al Teatre Romea de Barcelona el 22 de desembre de 1974.

15 – N TITELLES GARIBALDIS. Ninot (1974).

"Titelles Garibaldis" es van fundar l'any 1968. El grup el formen el matrimoni Angel Forner i Lali Surós. És un dels grups que va contribuir al naixement dels Titelles en aquesta darrera etapa. El seu repertori va des de la rondalla popular a la posta en escena, abandonant el castellet, de textos propis, fins a un total de 60 espectacles.

Darrerament els seus espectacles han evolucionat en un sentit para-teatral i, els ninots, solen construir-los a partir de materials molt diversos. Utilitzen gran quantitat de tècniques. Han actuat a Hongria i a Txecoslovàquia i l'any 1974 van participar al II Festival de Titelles de Barcelona.

Treballen indistintament per a infants i per a adults.

SÈRIE DOCUMENTACIÓ GRÀFICA

1 – DG "L'ENTRETENIMENT". Portada de la revista... (10–XII–1876).

La diapositiva reproduïx la portada del nº 4, any 3, Barcelona 10-12-1876, de la revista "L'Entretenment. Periodich dedicat exclusivament als concurrents a la Reunió familiar", fundada per Josep Cuyàs i Barberà-Diumenjó el 1876. Des de l'any 1865 al domicili de Josep Cuyàs (carrer de Sant Pau, nº 20/21, entresol) s'ofereix amb regularitat funcions d'ombres xineses.

De primer eren únicament per a infants, però sota el mestratge del senyor Nevas, vingut a Barcelona el 1869, les actuacions a casa de Josep Cuyàs varen adquirir una gran categoria tècnica. Es representaren sainets, Singlots Poètics de Pitarra, comèdies de màgia, etc. Va assolir un gran èxit l'adaptació per a ombres de la comèdia de Josep M. Arnau *La mitja taronja*. Les figures eren de cartró, articulades, i es manipulaven amb fils. Hi van intervenir, també, els fills del senyor Cuyàs i els senyors Pollès, Pons, germans Valls, etc.

El 1877, amb el traspàs de Josep Cuyàs, la companyia es va dissoldre i el periòdic es va deixar de publicar. El 1895, els amics i col·laboradors de Josep Cuyàs van publicar un darrer número de "L'Entreteniment" "dedicat a recordar l'antiga".

"L'Entreteniment" es la publicació regular sobre ombres més antiga de la qual es té coneixement a la Península. Es conserva a l'Arxiu Municipal de Barcelona.

2 – DG RAMON CASAS. Cartell per a les funcions de titelles a "Els 4 Gats" (1898).

Cartell de Ramon Casas (1866–1932), pintat el 1898 per tal d'anunciar les funcions de Titelles que Juli Pi ofería a la cerveseria "Els 4 Gats". El cartell representa el popular-Pere Romeu, amo de la cerveseria, amb postura de putxinelli a punt d'engegar bastonada al Titella de la part inferior. Les funcions de Juli Pi van assolir un gran èxit i no només hi podem relacionar el nom de Ramon Casas i els pintors habituals a la tertúlia, sinó que Isaac Albéniz, "Frègoli", Ruben Darío, i molts d'altres van testimoniar la seva admiració per l'espectacle de Juli Pi. Enric de Fuentes deia pel novembre de 1898 a "Luz":

"No em dono vergonya de dir-ho: avui per avui, són comptats els artistes dramàtics de carn i ossos que roden per aquí i que em facin sentir tant com en Titella, aquell ninot de fusta sense

comes ni peus que fa comèdia a "Els 4 Gats"."

3 – DG BENIGANI. Cartell de ... (1935).

Cartell anunciador d'una representació del Teatre de Putxinellis Didó al Saló Venus de Barcelona el dijous dia 14 de març de 1935 a les 5 de la tarda. Tal com anuncia el cartell, la sessió es va complementar amb pallassos i era per a infants. El cartell reproduïx el dibuix de Benigani que és característic de molts programes de Didó, en el qual hi ha un castellet i dos personatges que poden identificar-se com el *Polixinella* i el *Pispa*, tot i que en els textos de Didó el *Polixinella* mai no intervé en la acció.

4 – DG P. CLAPERÀ. Cartell de... (1941).

Cartell de l'acte inaugural del *Gran Certamen Comercial, Industrial y Artístico* celebrat el 25 de desembre de 1941 a l'Avinguda de la Llum. Didó va presentar l'obra *Sueño de Navidad*. Hi havia funcions cada dia feiner de 6 a 8 de la tarda i els dissabtes de 4 a 6 i de 6 a 8. Els diumenges i els dies festius, a més de les dues funcions de tarda, hi havia una matinal d'11,30 a 1. El cartell és de P. Claperà.

5 – DG PALAU GÜELL. Cartell de les funcions al... (desembre de 1973).

Cartell que pel desembre de 1973 la Secció de Titelles i Marionetes de l'Institut del Teatre va dissenyar amb motiu de les representacions que es donaren cada dissabte a la tarda a la Capella del Palau Güell. De primer hi van actuar "Putxinellis Claca" i després, anunciats amb el mateix cartell, però de color carbassa, "Titelles Garibaldis". Aquestes actuacions van acabar-se amb motiu del II Festival de Titelles de Barcelona.

El cartell es va confegir a partir d'un gravat anglès anònim (s. XIX ?) on s'hi veu un titellai-re ambulant. Aquest mateix gravat s'havia utilitzat per al cartell del I Festival de Titelles de Barcelona (Primavera dels Titelles).

SÈRIE CONSTRUCCIÓ

1 - C H.V. TOZER (1902), treballant al taller.

H.V. Tozer va néixer, de pares anglesos, a Vila Rica (Paraguai), el 9 de novembre de 1902. Quan tenia 10 anys i ja a Anglaterra, va veure la primera representació de titelles: un espectacle del tradicional "Punch and Judy show". Des d'aquest moment començà a construir ninots d'una manera intermitent. No és fins el 1934, però, que realitza el que podem considerar la seva primera marioneta: el guitarrista negre anomenat *Chimbo*. El 1944 va fundar la companyia "Marionetes de Barcelona".

Actualment és professor de l'Institut del Teatre de Barcelona, on té instal·lat un taller amb tot el material de les "Marionetes de Barcelona". Viu a Barcelona des de l'any 1925.

2 - C TALLER DE TITELLES I MARIONETES DE L'INSTITUT DEL TEATRE DE BARCELONA.

A principis de gener de 1974 el teatre i els ninots de *Mr. Tozer* es van traslladar als locals de l'Institut del Teatre, on es va començar un curs pilot durant el qual es va iniciar el treball de restauració del material que s'havia fet malbé durant els 15 anys que va estar embalat i, pràcticament, oblidat.

Durant el segon curs, el Taller va haver d'augmentar el professorat i el nombre d'assignatures, ja que de seguida es va despertar l'interès per les marionetes. A més dels alumnes, que hi venien diàriament, cada dissabte al matí el Taller era visitat per escoles.

Actualment al Taller hi ha els professors Tozer, Olden i Vallvé, els quals ensenyen respectivament "Construcció i manipulació de marionetes de fil", "Luminotècnia i maquinària aplicada" i "Creativitat i utilització de materials".

Durant el curs 1974/1975, sota la direcció del professor Olden, ha estat possible de reconstruir *La llegenda de Sant Jordi i el Drac*, del qual se'n van oferir representacions durant els mesos d'abril i juny.

El Taller disposa, a més, d'un annex on un grup de persones es dediquen únicament a la reconstrucció dels programes de l'antiga companyia "Marionetes de Barcelona".

A la diapositiva hi ha el professor Tozer restaurant els fils dels ninots de l'espectacle *La llegenda de Sant Jordi i el Drac*.

3 - C TITELLA CATALÀ. Representació gràfica del...

Aquest dibuix reproduïx l'original que el 1932 H.V. Tozer va publicar a la revista nord-americana "Puppetry" il·lustrant un article en el qual feia una descripció del titella de *Tipus Català*. D'ençà d'aleshores, el *Titella català* és utilitzat a Anglaterra, Estats Units i Rússia. El fet que es manipuli amb els tres dits centrals de la mà permet de fer les talles més grosses que les del *guignol* francès i augmenta, per tant, la visibilitat. Altres característiques són els múscles del pit, que donen al ninot una forma plenament humana, i el fet que les mans es puguin canviar per garrots, espases, barres, etc. És realment difícil de manipular el braç dret del *Titella català*. Generalment les talles eren fetes per escultors d'efígies religioses, cosa que explica l'absència de caracterització grotesca, típica dels ninots d'altres països. ("Punch", per exemple.)

SÈRIE ESPECTACLES

- 1 - E **FAMÍLIA ANGLÈS**. Teatre a l'aire lliure, al Turó Parc (Barcelona).

Jaume Anglès i Guzman, tercera generació de la família Anglès, va inaugurar el 1955 un teatre de titelles a l'aire lliure en els jardins d'Eduardo Marquina (Turó Parc), en el qual ofereix representacions cada dijous, dissabtes, diumenges i dies festius.

Els espectacles de titelles es complementen amb pallassos i jocs de mans. La diapositiva reproduceix un moment de la representació de Titelles.

- 2 - E **JAUME ANGLÈS i GUZMAN**. Moment d'una representació.

Un moment d'una representació feta per Jaume Anglès i Guzman, amb col·laboració del seu fill Josep. Aquesta representació va ser enregistrada amb Video a l'estudi de l'Institut del Teatre de Barcelona.

- 3 - E **JAUME ANGLÈS i GUZMAN**. Moment d'una representació.

Un altre moment de la mateixa representació.

- 4 - E **FRANCESC FONTANALS**. Decorat per a Didó.

Decorat pintat per Fontanals i que "Didó" utilitzava per a diverses obres.

- 5 - E **FRANCESC FONTANALS**. Decorat per a Didó.

Pintor i escenògraf que va col·laborar amb "Didó" pintant diversos decorats. El que reproduceix la diapositiva és el teló de fons del decorat que "Didó" utilitzava a l'espectacle *La rateta coqueta ha trobat un dineret*.

- 6 - E **II FESTIVAL DE TITELLES DE BARCELONA**. Actuació de Titelles Baby.

Saló del Tinell, del 28 d'abril al 6 de maig de 1974. Aquest Festival, patrocinat per l'Excm. Ajuntament de Barcelona i organitzat pel Departament de Titelles i Marionetes de l'Institut del Teatre (ara Secció de Titelles i Marionetes), va constituir un dels èxits més clars dels titelles catalans durant els darrers anys. Van acudir-hi unes 20.000 persones i va tenir gran repercussió a la premsa i en altres mitjans de difusió. Van prendre-hi part els grups següents: "Abrakadabra" (Israel), "Teatro Sperimentale dei Buratini Otello Sarzi" (Itàlia), "Richard Brandshaw and his shadow Puppets" (Austràlia), "Gottinger Marionetten Theater "Die Klappe" (Alemanya), i els següents grups catalans: "Polichinelas Anglès", "Titelles Baby", "Badabadoc", "Caps de Cartró", "Putxinellis Claca", "Dits i Ninots", "Espantall", "L'Estaquirot", "Titelles Garibaldis", "Grup de Teresetes", "Titelles el Xai".

La diapositiva representa un moment de l'actuació de "Titelles Baby", grup fundat el 1959. Es van fer exposicions a la *Caja de Ahorros y Monte de Piedad* de Barcelona i a Populart, on es van exposar ninots fets pels pintors Artigau, Esther Boix, Ràfols Casamada, Maria Girona, Guinovart, Llimós, Joan Miró, Ponç, Carles Pujol, Serra de Rivera, Tàpies i Viladecans.

El Festival es va fer en col·laboració amb: Diputació Provincial de Barcelona; Vieta Audio Electrónica SA; Institut Italià de Cultura; Companyia de Canguro Ibarra SA; Institut Alemany; *Caja de Ahorros y Monte de Piedad* de Barcelona; Populart; Diverses Ambaixades, a més, van cedir pel·lícules, que van ser projectades durant el Festival.

7 - E **PUTXINEL·LIS CLACA.** Un moment de l'espectacle *En Pere sense por*.

Un moment de la representació de l'espectacle *En Pere sense por*, presentat al Teatre Romea el 22 de desembre de 1974 amb l'ajut de Concepció Torras, Salvador Vila, Dolors Beulas, Miquel Baixas Calafell, i de l'Esbart dansaire de Sant Esteve de Palautordera.

LOS TITERES CATALANES

texto castellano

INTRODUCCION

Desde principios del s. XVIII podemos encontrar en Cataluña una actividad continuada de espectáculos de sombras y de títeres. Un hecho a destacar en la evolución de estos espectáculos, en los que el artista se convierte en un manipulador oculto, fue la llegada a Barcelona, en el año 1800, de un grupo italiano dirigido por los señores Frescara y Chiarini. No obstante, hasta 1820 no podemos hablar de sombristas catalanes, y es en 1870 cuando obtienen el primer gran éxito. En 1865, la familia *Cuyàs* había fundado un teatro de sombras, y en 1869 M. Nevas fundó y dirigió la *Societat Senzilla*. Esta sociedad ofrecía espectáculos de sombras cada martes y viernes. En 1876 la familia *Cuyàs* inició la publicación de *L'Entretenment*, de la que todavía se conservan algunos números, y es la primera publicación española dedicada íntegramente al teatro de sombras chinas.

Las marionetas de hilo nunca obtuvieron la misma aceptación que las sombras, sin embargo a principios del s. XIX se hicieron algunos Belenes cuyas figurillas se movían con hilos.

Pero son los espectáculos de polichinelas, o de "títeres de guante" los que desde 1850 obtuvieron más aceptación. Poco tiempo después este tipo de espectáculo se transforma en un entretenimiento muy popular. Es necesario citar artistas tan notables como *Fredericu de Figueres* y sus dos discípulos *Isidre Busquets* y *Juli Pi*. *Juli Pi* consiguió gran popularidad a través de sus actuaciones en la cervecería "Els 4 Gats", tertulia habitual de pintores de la talla de Casas, Nonell, Picasso, etc. Posteriormente *Jaume Anglès*, discípulo de *Juli Pi*, inició su compañía propia, la cual a lo largo de tres generaciones, ha mantenido la tradición del títere catalán y la utilización de la lengüeta.

Ya en nuestro siglo, la tradición de las marionetas de hilo continúa con el Sr. H.V. Tozer y su compañía "Marionetes de Barcelona". La primera gran renovación de los títeres catalanes la llevó a término *Didó*, quien con su teatro ambulante consiguió una gran popularidad. *Didó* adoptó el títere de tipo francés y no utilizó la lengüeta. Por la calidad de sus espectáculos *Didó* llegó a ser un artista inolvidable.

Al morir *Didó* y desaparecer los espectáculos de H. V. Tozer, quedaron prácticamente como únicos continuadores de la tradición del títere catalán, la familia *Anglès* —que desde 1873 se vienen remitiendo, generación a generación, temas y personajes— y los que habían sido sus discípulos: la familia *Vergés*. Además quedaban otros grupos que de una manera esporádica y no profesional iban presentando espectáculos de polichinelas clásicos por toda Cataluña. Era necesaria una nueva generación que renovase totalmente las estructuras del teatro de títeres, tal como se hacía en el resto del mundo. En 1959 se funda "Titelles Baby", conservando, aún, las estructuras tradicionales. La renovación no se inicia, pues, hasta 1968, con la fundación de "Putxinellis Claca".

El Instituto del Teatro de Barcelona quiso aprovechar este momento y en 1972 creó lo que sería la Sección de Títeres y Marionetas, cuya misión es, entre otras, recuperar sistemáticamente el material esparcido por toda Cataluña, promover exposiciones, publicaciones, investigaciones, e intentar que los títeres lleguen al público límpido de las minimizaciones en que habían caído. Se ofrecieron funciones semanales en el Palacio Güell, se organizaron dos Festivales, el segundo de los cuales fue internacional. Además se creó el Taller de Títeres y Marionetas, una de cuyas actividades es restaurar el material del Sr. H.V. Tozer.

En el *II Festival de Titelles de Barcelona* actuaron grupos como "Putxinellis Claca", "Titelles Garibaldis", "Xai", "Espantall", "Estaquirot", "Anglès", "Babi", "Badabadoc", "Grup de Teresetes", etc. y hubo también una representación extranjera. La recuperación de los títeres en los Países Catalanes es un hecho.

Creemos que la culminación de una primera etapa de este renacimiento será el *III Festival Internacional de Titelles de Barcelona*, que se celebrará del 21 al 30 de Noviembre de 1975.

SERIE MUÑECOS.

- 1 - N BETLEM DE TIRISITIS. (Alcoi, siglos XVIII-XIX). L'Àvia.

Este muñeco, llamado *l'Àvia*, forma parte del Belén de Tirisitis de Alcoi y juntamente con las otras piezas del Belén constituyen una de las muestras más antiguas de títeres en los Países Catalanes. Se ignora la fecha en que fueron contruídos.

- 2 - N BETLEM DE TIRISITIS. (Alcoi, siglos XVIII-XIX). El Sereno.

Personaje llamado *El Sereno*.

- 3 - N BETLEM DE TIRISITIS. (Alcoi, siglos XVIII-XIX). L'Avi.

Personaje llamado *l'Avi*.

- 4 - N JULI PI (1852-1920). Muñeco de,

Juli Pi nació en Figueres en 1852 y murió en Barcelona el 16 de Junio de 1920. Fue discípulo de *Fredericu de Figueres*. Debutó como títerero en la calle del Migdia y, después, actuó 16 años en Sabadell. Su primera actuación la hizo en 1867. En 1898 empezó a trabajar en la cervecería "Els 4 Gats", que Pere Romeu había abierto en Barcelona y que hasta 1901 fue lugar de tertulias frecuentadas por pintores de la categoría de Casas, Mir, Nonell, Picasso y Utrillo, y escritores como Adrià Gual, Ramon Pitxot y Ruñol. En 1901, al cerrar las puertas "Els 4 Gats", Juli Pi pasó a actuar en el "Palacio de la Ilusión" (hoy cine Coliseum) y posteriormente en el Teatro Novedades, contratado por el empresario Canals, debido a las presiones de Apelles Mestres.

Este es el único muñeco que se conserva de entre los manipulados por Juli Pi. Se ignora si es *En Titella / El Tranquil*, su polichinela preferido. Juli Pi impuso definitivamente el títere conoci-

do en todo el mundo como "Titella de tipus català", que se manipula introduciendo los tres dedos centrales en la cabeza del muñeco, y se utilizaba la lengüeta.

Su repertorio constaba de más de 150 obras, de las cuales no se conserva ninguna ya que, en 1887, en Sabadell, un incendio destruyó casi todo el material. Solían representarse obras entresacadas del teatro de la época. Del repertorio concebido únicamente para títeres recordamos *Les angònies del Titella*.

- 5 - N JAUME ANGLÈS i GUZMAN (1913). Muñeco de,

Jaume Anglès i Guzman representa a la tercera generación de títereros de la familia Anglès y es uno de los pocos continuadores del "Titella Català". La tradición familiar de dedicarse a los títeres la inició en 1873 Jaume Anglès Pallejà (1857-1919) y la consolidó su hijo Jaume Anglès Vilaplana (1888-1945), que fue discípulo de Juli Pi. La familia Anglès fue la primera en introducir los espectáculos de títeres en las casas particulares con motivo de fiestas o celebraciones infantiles; ya en 1925 actuaron en el palacio del Marqués de Villamizar. En 1921 actuaron en la "Sala Reig" con tanto éxito que la familia Anglès pensó en independizarse. Durante varios años actuaron en la "Sala Ampordanesa", después "Sala Baby".

Jaume Anglès i Guzman continuó la tradición familiar con el títere de tipo catalán y con la lengüeta, sin embargo introdujo ciertas variantes en los argumentos y especialmente en la relación títere-público. En 1955 Jaume Anglès i Guzman fundó un teatro al aire libre, en los jardines de Eduardo Marquina "Turó Parc", en el que ofrece representaciones cada jueves, sábado y domingo.

Jaume Anglès i Guzman ha hecho construir nuevos teatros para títeres y la talla de sus nuevos muñecos las ha encargado al escultor J. Martrús. Ya en 1944 Jaume Anglès hizo pintar unos

decorados al pintor polonés W. Januszewski, para su espectáculo *Ballets russos*.

La revista norteamericana "Puppetry" ha citado varias veces a la familia Anglès. De entre su extenso repertorio podemos destacar *L'ase que vola*, *L'ànima és meva* y *El Titella sportman*.

Actualmente colaboran con Juame Anglès sus hijos Jaume y Josep.

6 - N **SEBASTIÀ VERGÉS PRATS (1900-1974).**
Cabeza de mujer.

En este muñeco, que actualmente se encuentra en la Biblioteca y Museo del Instituto del Teatro de Barcelona y que había sido manipulado por la familia Vergés, podemos ver la colocación de los tres dedos centrales de la mano. El pulgar y el meñique se utilizan para la manipulación de los brazos. No se conoce el nombre del tallista, pero por sus características, forma parte de la serie de muñecos construidos por escultores de imágenes religiosas.

7 - N **SEBASTIÀ VERGÉS PRATS (1900-1974).**
Muñecos manipulados por,

Sebastià Vergés Prats debutó como titiritero en 1911, en la compañía de Jaume Anglès Vilaplana que, en aquella época, trabajaba en Hospital de Llobregat. Hacia el año 1920 creó su propia compañía. Como la mayoría de los titiriteros jóvenes adquiere los muñecos a los profesionales ya retirados. Por este motivo es difícil fijar la antigüedad de cada pieza. Tal como se aprecia se trata del típico *Titella Català*.

Del año 1950 al 1960, años de máxima actividad, habían quedado constituidos tres equipos dirigidos por diferentes miembros de la familia. A partir de 1960 volvieron a trabajar en una sola compañía formada por Isabel Cadena, Antoni Vergés Prats y Sebastià Vergés Cadena. Posteriormente se ha incorporado Sebastià Vergés Mar-

tínez, tercera generación de la familia Vergés. De 1939 a 1944 actuaron en la cervcería "Els 4 Gats", abierta nuevamente al público. De 1940 a 1958 actuaron en el *Poble Espanyol* y de 1949 a 1964 hicieron dos actuaciones semanales (jueves y sábado) en los almacenes Jorba. También han trabajado en TVE.

Su espectáculo es de tipo clásico, utilizan la lengüeta y los argumentos tradicionales. Su repertorio consta de más de 50 obras, de entre las que cabe destacar *El drapaire*, *El sord*, *El pinxo del barri*, *Panchito cocinero*, y *El derrumbamiento del Infierno*, que se presentó en el "Teatro Español".

8 - N **DIDÓ (EZEQUIEL VIGUÉS, 1880-1960).** Muñeco de,

Ezequiel Vigués (Didó) (Terrassa 1880-Barcelona 1960) es el titiritero catalán más popular del segundo tercio de nuestro siglo. Cuando era pequeño le impresionaron los títeres d'*En Joanet*, titiritero que trabajaba habitualmente en Terrassa, las representaciones del cual repetía él en su casa, para sus amigos. Dependiente de comercio, representante de productos textiles y empresario artístico más adelante, Ezequiel Vigués residió en Francia e Inglaterra, acabando estas actividades en un completo fracaso. Un viaje a América, continente del que regresó inmediatamente, hace que se decida a aprender la manipulación de los títeres, en 1930. Hace el aprendizaje en París en el teatro del Parque de Luxemburgo y pronto abre un local propio para la representación de polichinelas en el Boulevard Courcelles. Al regresar a Cataluña trabaja con el títere francés, a diferencia de la mayoría de los titiriteros de aquí y también prescinde de la lengüeta. En 1932 actúa por primera vez en el local donde habían estado instalados "Els 4 Gats", y se le considera como un continuador de Juli Pi. En un gran Festival celebrado en el "Palau de la Música Catalana", en el mes de febrero de 1936, en el que también participó el folklorista Aureli Capmany, obtiene un gran

éxito. "Didó" recorre toda Cataluña acompañada por su compañera, Teresa Riera, y su trabajo es considerado tanto en círculos intelectuales como populares. Su repertorio consta, en aquel momento, de más de 30 piezas, entre las que destacan *Ric-Rac*, *El bastó de regalècia*, *El Pou de la senyora Quitèria*, etc. Después de 1939 al ser prohibidas las representaciones en catalán, ha de traducir su repertorio al castellano. Actúa en cines de Barcelona, antes de las proyecciones, y consigue abrir un teatrillo en la Avenida de la Luz. Después puede volver a emprender su itinerario por toda Cataluña y a actuar en catalán. Su trabajo interesa a las asociaciones europeas de titiriteros, pero su delicada salud no le permite acudir a los festivales de Lieja y Bucarest, donde había sido invitado. A su muerte, Teresa Riera continuó durante unos años con el teatro portátil de "Didó". Sus títeres como el de la fotografía, se conservan en la Biblioteca y Museo del Instituto del Teatro de Barcelona.

9 - N DIDÓ. Demonio.

El demonio es un personaje, la presencia del cual se ha convertido en tradicional en los títeres. Ultimamente está desapareciendo, los grupos más jóvenes lo han olvidado completamente. En los Títeres Tradicionales el demonio suele jugar malas pasadas a los otros personajes, pero acaba siempre siendo vencido. Encarna el sentido ridículo y cómico del que, queriendo ser sabio, resulta un simplón, y reúne la esencia de los defectos humanos. Joan Amades mantiene la teoría de que el demonio es una evolución de *Macus*, personaje que aparece en casi todas las comedias romanas. El cristianismo trasladó al demonio la extravagancia de *Macus* y es de aquí de donde lo ha recogido el Teatro de Títeres.

10 - N MARIONETES DE BARCELONA. Número de circo.

"Marionetes de Barcelona" se fundó oficialmente en 1944, bajo la dirección del Sr. H.V. Tozer. De 1944 a 1947 estuvieron acogidas en el Fomento de las Artes Decorativas (FAD), donde hacían representaciones regulares. De 1947 hasta 1950 dispusieron de un local en los sótanos del Instituto Británico. Además de en el Instituto Británico ofrecieron espectáculos en el Sanatorio de Puig d'Olena, en la Beneficencia General y en La Escuela de Bibliotecarias de la Diputación de Barcelona. De 1950 a 1956 se instalaron en los bajos del Instituto Francés. En 1951 actuaron en el Teatro Principal de Santander, en Sabadell, Gerona y Manresa, además de en otras instituciones de Barcelona. La temporada de 1953 fue la de más éxito. En 1957 se trasladaron al Pueblo Español, donde podían disponer de un local estable. Pero el proyecto no se realizó y todo el material de la compañía quedó encerrado en unos almacenes hasta que en 1973 el Instituto del Teatro de Barcelona recuperó todo este material y lo instaló en forma de Taller en sus locales de la calle Pedro Lastortras, 3.

A partir de octubre de 1975, las "Marionetes de Barcelona" empezarán a funcionar de nuevo bajo la co-dirección de los señores Tozer y Olden, antiguo miembro de la compañía.

Los números de circo eran de una gran categoría y acostumbraban a ser del agrado del público adulto e infantil.

11 - N MARIONETES DE BARCELONA. *Combate de boxeo.*

De entre el repertorio de esta compañía hemos de destacar *La llegenda de Sant Jordi i el Drac*, *Poste de Gasolina*, *Rebelión de Robots*, *El Idolo Verde*, *El Pianista*, etc. El *Combate de Boxeo* es uno de los espectáculos en el que están más claras las características técnicas de las marionetas construidas por el Sr. Tozer: precisión y humanización de los muñecos, perfección de las articulaciones, proporciones, etc. La compañía "Marionetes de Barcelona" goza de un gran prestigio

internacional conseguido, especialmente, por la construcción de los muñecos. Se han efectuado trabajos sobre esta compañía en revistas especializadas y se la cita en libros ya clásicos sobre el tema, como por ejemplo *Puppetry Handbook*, de Majorie Batdelder, *Everybody's book of marionettes*, de H. Whanglaw.

- 12 - N PUTXINEL-LIS CLACA. Muñeco de *Conte de les aigües* (1973).

Muñeco del espectáculo *Conte de les aigües*, estrenado en el Palau Güell en diciembre de 1973. La utilización de materiales pobres y el alto nivel poético que se consigue caracterizan este programa y lo transforman en uno de los más conseguidos del repertorio de "Putxinellis Claca".

El día 10 de febrero de 1974, el *Conte de les aigües* se presentó en el Teatro Romea de Barcelona.

- 13 - N PUTXINEL-LIS CLACA. Muñeco de *Conte de les aigües* (1973).

Este grupo, formado por Teresa Calafell y Joan Baixas, se fundó el año 1968. Su extenso repertorio va desde la escenificación de rondallas populares a espectáculos propios, pasando por adaptaciones de textos clásicos y colaboraciones con pintores. Han abandonado totalmente el títere clásico catalán. La gran cantidad de técnicas que utilizan y la constante búsqueda de materiales y medios de expresión caracterizan el trabajo de este grupo y lo han convertido en uno de los más significativos de los que han salido últimamente.

Han actuado por toda Europa, Israel, Estados Unidos, países del Este, etc., y han participado en casi todos los Festivales Internacionales de importancia que se celebran en todo el mundo. En el año 1968 tuvieron un primer contacto con los titiriteros franceses Joly y Temporal, que influyeron favorablemente en su trabajo y les decantó hacia lo que después sería su propio y per-

sonal estilo.

Habitualmente trabajan en pueblos, escuelas y Festivales. También han trabajado en las televisiones española y francesa.

Este muñeco pertenece al espectáculo *Conte de les aigües*.

- 14 - N PUTXINEL-LIS CLACA. Muñeco de *En Pere sense por* (1974).

Muñeco del espectáculo *En Pere sense por*, presentado en el Teatro Romea, de Barcelona, el día 22 de diciembre de 1974.

- 15 - N TITELLES GARIBALDIS. Muñeco (1974).

"Titelles Garibaldis" se fundaron en 1968. El grupo está formado por el matrimonio Angel Forner y Lali Surós. Es uno de los grupos que han contribuido al nacimiento de los Títeres en esta última etapa. Su repertorio va desde la ronda popular hasta la puesta en escena, abandonando el teatrillo, de textos propios, hasta un total de 60 espectáculos.

Últimamente sus espectáculos han evolucionado en un sentido para-teatral y suelen construir los muñecos de materiales muy diversos. Utilizan gran cantidad de técnicas. Han actuado en Hungría y Checoslovaquia; en 1974 participaron en el *II Festival de Titelles de Barcelona*.

Trabajan indistintamente para niños y adultos.

SERIE DOCUMENTACION GRAFICA

- 1 - DG "L'ENTRETENIMENT". Portada de la revista... (10-XII-1876).

La diapositiva reproduce la portada del nº 4, año 3, Barcelona 10-12-1876 de la revista "L'Entretenment. Periodich dedicat exclusivament als concurrents a la Reunió familiar", fundada por Josep Cuyàs y Barberà-Diumenjó en 1876. Desde el año 1865 en el domicilio de Josep

Cuyàs (calle de San Pablo nº 20/21, entresuelo) se ofrecían con regularidad funciones de sombras chinas. Primero eran para niños, pero bajo la maestría del Sr. Nevas, afincado en Barcelona desde 1869, las actuaciones en casa de Josep Cuyàs adquirieron una gran categoría técnica. Se representaron sainetes, *Singlots Poètics* de Pitarra, comedias de magia etc. La adaptación para sombras de la comedia de Josep M. Arnau *La mitja taronja* obtuvo un gran éxito. Las figuras eran de cartón articuladas y se manipulaban con hilos. También intervinieron los hijos del Sr. Cuyàs y los Sres. Pollès, Pons, Valls, etc.

En 1877, con la muerte de Josep Cuyàs, la compañía se disolvió y dejó de publicarse el periódico. En 1895 los amigos y colaboradores de Josep Cuyàs publicaron un último número de "L'Entretènimènt" "dedicat a recordar l'antiga".

"L'Entretènimènt" es la publicación regular sobre sombras más antigua que conocemos en la Península. Se conserva en el Archivo Municipal de Barcelona.

2 – DG RAMON CASAS. Cartel para las funciones de títeres en "Els 4 Gats" (1898).

Cartel de Ramon Casas (1866–1932), pintado en 1898 para anunciar las funciones de Títeres que Juli Pi ofrecía en la cervecería "Els 4 Gats". El cartel representa al popular Pere Romeu, dueño de la cervecería en postura de polichinela a punto de dar un bastonazo al "Titella". Las funciones de Juli Pi obtuvieron un gran éxito y no sólo podemos relacionarlos al nombre de Ramon Casas, y al de los pintores habituales a la tertulia, sino que Isaac Albéniz, "Fregoli", Ruben Darío y muchos otros testimoniaron, también la admiración por el espectáculo de Juli Pi. En noviembre de 1898 Enrique Fuentes escribía en "Luz":

"No me da vergüenza decirlo: hoy por hoy, son contados los artistas dramáticos de carne y hueso que ruedan por aquí y que me hagan sentir tanto como Titella, aquel muñeco de madera

sin piernas ni pies que hace comedia en "Els 4 Gats"."

3 – DG BENIGANI. Cartel de... (1935).

Cartel anunciador de una representación del Teatro de Polichinelas Didó en el Salón Venus de Barcelona, el jueves día 14 de marzo de 1935 a las 5 de la tarde. Tal como anuncia el cartel la sesión se complementó con payasos y era para niños. El cartel reproduce un dibujo de Benigani que es característico de muchos programas de Didó, en el teatrillo hay dos personajes que pueden identificarse como el *Polixinella* y el *Pispa*, aunque en los textos de Didó el *Polixinella* nunca intervenga en la acción.

4 – DG P. CLAPERA. Cartel de... (1941).

Cartel del acto inaugural del "Gran Certamen Comercial, Industrial y Artístico" celebrado el 25 de diciembre de 1941 en la Avenida de la Luz. Didó presentó la obra *Sueño de Navidad*. Diariamente había funciones de 6 a 8 de la tarde y los sábados de 4 a 6 y de 6 a 8. Los domingos y festivos además de las dos funciones de la tarde había una matinal de 11,30 a 1. El cartel es de P. Clapera.

5 – DG PALACIO GÜELL. Cartel de las funciones en el... (diciembre de 1973).

Cartel que en diciembre de 1973 la Sección de Títeres y Marionetas del Instituto del Teatro de Barcelona diseñó con motivo de las representaciones que se hacían cada sábado por la tarde en la Capilla del Palacio Güell. Primero actuaron "Putxinellis Claca" y después, anunciados con el mismo cartel, pero de color naranja, "Titelles Garibaldis". Estas actuaciones terminaron con motivo del *II Festival de Titelles de Barcelona*.

El cartel se confeccionó a partir de un grabado anónimo inglés (s. XIX?) donde se ve un titiritero ambulante. Este mismo grabado se ha-

bía utilizado para el carte del *I Festival de Titelles de Barcelona (Primavera dels Titelles)*.

SERIE CONSTRUCCION

1 - C H.V. TOZER (1902), Trabajando en el taller.

H.V. Tozer nació de padres ingleses, en Vila Rica (Paraguay), el 9 de noviembre de 1902. A los 10 años, ya en Inglaterra, vió la primera representación de títeres: un espectáculo del tradicional "Punch and Judy show". Desde este momento empezó a confeccionar muñecos de una manera intermitente. Pero no es hasta 1934 que realiza lo que podemos considerar su primera marioneta: el guitarrista negro, llamado *Chimbo*. En 1944 fundó la compañía "Marionetes de Barcelona".

Actualmente es profesor del Instituto del Teatro de Barcelona, donde tiene instalado un Taller con todo el material de las "Marionetes de Barcelona". Vive en Barcelona desde el año 1925.

2 - C TALLER DE TITERES Y MARIONETAS DEL INSTITUTO DEL TEATRO DE BARCELONA.

A principios de enero de 1974 el teatro y los muñecos del Sr. Tozer se trasladaron a los locales del Instituto del Teatro de Barcelona, donde se efectuó un curso piloto durante el cual se inició el trabajo de restauración del material estropeado durante los 15 años que había permanecido embalado y, prácticamente, olvidado.

Durante el segundo curso el Taller tuvo que ampliar el profesorado y las asignaturas ya que enseguida despertó gran interés. Además de los alumnos que asistían diariamente, cada sábado por la mañana el Taller era visitado por escuelas.

Actualmente en el Taller hay los profesores Tozer, Olden y Vallvé, los cuales imparten respectivamente las siguientes asignaturas, "Construcción y manipulación de marionetas de hilo", "Luminotécnica y maquinaria aplicada" y "Creatividad y utilización de materiales".

Durante el curso 1974/1975, bajo la dirección del profesor Olden ha sido posible reconstruir *La llegendà de Sant Jordi i el Drac*, de la que se ofrecieron representaciones durante los meses de abril y junio.

El taller dispone también de un anexo donde un grupo de personas se dedica únicamente a la reconstrucción de los programas de la antigua compañía "Marionetes de Barcelona".

En la diapositiva vemos al Sr. Tozer restaurando los hilos de los muñecos del espectáculo *La llegendà de Sant Jordi i el Drac*.

3 - C TITELLA CATALÀ (Títere catalán). Representación gráfica del...

Este dibujo reproduce el original que en 1932 H.V. Tozer publicó en la revista norteamericana "Puppetry" ilustrando un artículo en el que hace una descripción del Títere de Tipo Catalán. Desde entonces en Inglaterra, Estados Unidos y Rusia se utiliza el títere de *Tipus Català*. El hecho de que se manipule con los tres dedos centrales de la mano permite que se puedan hacer las tallas más grandes que las del *guignol* francés y por lo tanto aumenta la visibilidad. Otras características son los músculos del pecho que dan al muñeco una forma plenamente humana y el hecho de que las manos se puedan cambiar por garrotes, espadas, barras, etc. Es especialmente difícil manipular el brazo derecho del títere catalán. Generalmente las tallas eran construídas por escultores de figuras religiosas, lo cual explica la ausencia de caracterizaciones grotescas, típicas de los muñecos de otros países. ("Punch", por ejemplo.).

SERIE ESPECTACULOS

1 - E FAMILIA ANGLÈS. Teatro al aire libre, en el Turó Parc (Barcelona).

Jaume Anglès i Guzman, tercera generación de la familia Anglès, en 1955 inauguró un teatro

de títeres al aire libre en los jardines de Eduardo Marquina (Turó Parc), donde ofrece representaciones cada jueves, sábado y domingo y días festivos.

Los espectáculos de títeres se complementan con payasos y juegos de manos. La diapositiva reproduce un momento de la representación de títeres.

2 – E **JAUME ANGLÈS i GUZMAN. Momento de una representación.**

Un momento de una representación efectuada por Jaume Anglès i Guzman, con la colaboración de su hijo Josep. Esta representación fue registrada con Video en el estudio del Instituto del Teatro de Barcelona.

3 – E **JAUME ANGLÈS i GUZMAN. Momento de una representación.**

Otro momento de la misma representación.

4 – E **FRANCESC FONTANALS. Decorado para Didó.**

Decorado pintado por Fontanals y que "Didó" utilizaba en diversas obras.

5 – E **FRANCESC FONTANALS. Decorado para Didó.**

Pintor y escenógrafo que colaboró con "Didó" pintando diversos decorados. La diapositiva reproduce el telón de fondo del decorado que utilizaba "Didó" en *La rateta coqueta ha trobat un dineret*.

6 – E **II FESTIVAL DE TITELLES DE BARCELONA. Actuación de Titelles Baby.**

Salón del Tinell, del 28 de abril al 6 de mayo de 1974. Este Festival, patrocinado por el Excmo. Ayuntamiento de Barcelona y organizado por el Departamento de Títeres y Marionetas del Instituto del Teatro (ahora sección de Títe-

res y Marionetas), constituyó uno de los éxitos más claros de los títeres catalanes en estos últimos años. Acudieron unos 20.000 espectadores y tuvo gran repercusión en la prensa y otros medios de difusión. Participaron los siguientes grupos: "Abrakadabra" (Israel), "Teatro Sperimentale dei Buratini Otello Sarzi" (Italia), "Richard Brandshow and his shadow Puppets" (Australia), "Gottinger Marionnetten Theater "Die Klappe"" (Alemania) y los siguientes grupos catalanes: "Polichinelas Anglès", "Titelles Baby", "Badabadoc", "Caps de Cartró", "Putxinellis Claca", "Dits i Nits", "Espantall", "L'Estaquirot", "Titelles Garibaldís", "Grup de Teresetes", "Titelles el Xai".

La diapositiva representa un momento de la actuación de "Titelles Baby". Se hicieron exposiciones en la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Barcelona y Populart, donde se expusieron muñecos hechos por los pintores Artigau, Esther Boix, Ràfols Casamada, Maria Girona, Guinóvar, Limós, Joan Miró, Ponç, Carles Pujol, Serra de Rivera, Tàpies y Viladecans.

El Festival se hizo con la colaboración de: Diputación Provincial de Barcelona
Vieta Audio Electrónica SA
Instituto Italiano de Cultura
Compañía de Canguros Ibarra SA
Instituto Alemán
Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Barcelona Populart y, además, diversas Embajadas cedieron películas que fueron proyectadas durante el Festival.

7 – E **PUTXINEL·LIS CLACA. Un momento del espectáculo *En Pere sense por*.**

Un momento de la representación del espectáculo *En Pere sense por*, presentado en el Teatro Romea, de Barcelona, el 22 de diciembre de 1974, con la ayuda de Concepció Torras, Salvador Vila, Dolors Beulas, Miquel Baixas Calafell y del "Esbart dansaire de Sant Esteve de Palautordera".

Dès le début du XVIII^e siècle on peut constater en Catalogne une activité continue des spectacles d'ombres et de marionnettes. Un événement à remarquer dans l'évolution de ces représentations dans lesquels l'artiste devient un manieur occulte, fut le séjour à Barcelone, en 1800, d'un groupe italien animé par M. Frescara et Chiarini. Malgré s'être produit le premier grand succès en 1870, c'est à partir 1820 qu'on peut parler de montreurs d'ombres catalans. En effet, en 1865 la famille *Cuyàs* avait fondé un théâtre d'ombres et en 1869, M. Nevas fonda et dirigea la "Societat Senzilla". Cette compagnie présentait des spectacles d'ombres tous les mardis et les vendredis. En 1876, la famille *Cuyàs* entreprit la publication de "L'Entretien" de laquelle il en existent encore quelques numeros et c'est en plus la première publication espagnole dédiée intègrement au théâtre d'ombres chinoises.

Les marionnettes à fil n'ont pas la même réussite que les ombres, mais, quand même, au début du XIX^e siècle on faisait déjà des representations de la naissance du Christ avec des figures manipulées avec des fils.

À partir 1850 les spectacles qui ont plus de succès sont ceux de polichinelle ou "marionnettes à la gaine". Peu de temps après, ce type de spectacle devient un passe-temps absolument populaire. Il faut mentionner des artistes remarquables tels *En Fredericu de Figueres* et ses deux disciples *Isidre Busquets* et *Juli Pi*. *Juli Pi* acquirit une très grande popularité avec ses représentations dans la brasserie "Els 4 Gats", cercle habituel de peintres du rang de Casas, Nonell, Picasso. Postérieurement *Jaume Anglès*, disciple de *Juli Pi*, créa sa compagnie, laquelle, trois générations déjà, a persécuté la tradition de la marionnette à la gaine style catalan et l'usage de la pratique.

Déjà dans notre siècle, la tradition des marionnettes à fil est suivie par H.V. Tozer et sa compagnie "Marionnettes de Barcelone". La première grande rénovation des marionnettes à la gaine style catalan est oeuvre de *Didó*, lequel avec son théâtre ambulant obtient une grande popularité. *Didó* adopta la marionnette à la gaine style français et n'employa pas la pratique. Par la qualité de ses spectacles, *Didó* est devenu un artiste que l'on ne peut oublier.

Après la mort de *Didó* et la disparition des spectacles de H.V. Tozer, les seuls continuateurs de la tradition de la marionnette catalane furent les *Anglès* —lesquels depuis 1873 se lèguent génération après génération leurs thèmes et leurs personnages— et ceux qui avaient été les disciples, la famille *Vergés*. Il y avait en plus d'autres groupes qui présentaient de façon accidentelle et non professionnelle des spectacles de polichinelles classiques dans toute la Catalogne. Il était besoin d'une nouvelle génération pour un total renouvellement des structures du théâtre de marionnettes pareil à celui qui était en train de se produire dans le monde entier. En 1959 est créé "Titelles Baby" qui garde encore les structures traditionnelles. Ce n'est qu'en 1968 avec la création de "Putxinellis Claca" que cette renovation si nécessaire aura lieu.

L'*Institut del Teatre* de Barcelone profita de ce moment et en 1972 créa ce qui allait être sa section de marionnettes (*Secció de Titelles i Marionetes*) ayant par mission, entre d'autres, la récupération systématique du matériel répandu dans toute la Catalogne, promouvoir des exhibitions, des publications, des investigations, et voir que les marionnettes parviennent au public sans le fardeau de limitations qu'elles subissaient. On offrit des représentations hebdomadaires au *Palau Güell*, on organisa des festivals, le deuxième desquels fut international. On créa en plus un atelier de marionnettes (*Taller de Titelles i Marionetes*) où entre d'autres activités on restaure le matériel de H. V. Tozer.

Au *II Festival de Titelles de Barcelona* y ont pris part des groupes tels "Putxinellis Claca", "Titelles Garibaldi", "Xai", "Espantall", "Estaquirot", "Anglès", "Babi", "Grup de Teresetes", etc. et aussi une représentation étrangère. Le recouvrement des Marionnettes aux Pays Catalans est réel.

Nous pensons que la culmination d'une première étape de cette renaissance sera le *III Festival Internacional de Titelles de Barcelona*, qui aura lieu du 21 au 30 novembre 1975.

SÉRIE MARIONNETTES

- 1 — N **BETLEM (CRÈCHE) DE TIRISITIS.** (Alcoi, siècles XVIII—XIX). L'Àvia.

Cette figure appelée l'Àvia (la grande—mère) appartient au Betlem de Tirisits d'Alcoi et, avec les autres pièces du Betlem est un des échantillons plus anciens des marionnettes aux pays catalans. On ne connaît pas la date de leur construction.

- 2 — N **BETLEM DE TIRISITIS.** (Alcoi, siècles XVIII—XIX). El Sereno.

Personnage appelé *El Sereno* (veilleur de nuit).

- 3 — N **BETLEM DE TIRISITIS.** (Alcoi, siècles XVIII—XIX). L'Àvi.

Personnage appelé l'Àvi (Grand père).

- 4 — N **JULI PI (1852—1920).** Marionnette.

Juli Pi né à Figueres (Gerone) en 1852, meurt à Barcelone le 16 juin 1920. Disciple de *Fredericu de Figueres*. Il débuta comme manipulateur de marionnettes à la gaine dans la rue du Migdia et puis il joua pendant seize ans à Sabadell (Barcelone). Il fit sa première représentation comme professionnel en 1867. En 1898 il comença à jouer dans la brasserie "Els 4 Gats" ouverte par Pere Romeu à Barcelone, et qui resta jusqu'à 1901 comme cercle de réunion assidu des peintres Casas, Mir, Nonell, Picasso, Utrillo, et des écrivains Adrià Gual, Ramon Pitxot, Rusiñol. En 1901, lors de la fermeture des "Quatre Gats", Juli Pi passa au "Palacio de la Ilusión" (aujourd'hui cinéma "Coliseum") et plus tard au Théâtre "Novedades" contracté par l'impresario Canals, du aux bons services d'Apelles Mestres.

Celle-ci est la seule marionnette qui nous est parvenue de celles manipulées par Juli Pi. On ignore s'il s'agit de son polichinelle préféré *En Ti-*

tella/*El Tranquil*. Juli Pi imposa définitivement la marionnette connue dans tout le monde comme "marionnette catalane", manipulée en introduisant les trois doigts centraux de la main dans la tête du pantin et en utilisant la pratique. Juli Pi avait un répertoire de plus de cent cinquante oeuvres desquelles il n'en reste aucune parce qu'en 1887 un incendie consuma presque tout le matériel qu'il gardait à Sabadell. On avait l'habitude de jouer des pièces du théâtre de l'époque. Dans le répertoire imaginé d'origine pour être joué par des marionnettes on garde le souvenir de *Les angúnies del Titella* (Les angoisses de Polichinelle).

5 - N JAUME ANGLÈS GUZMAN (1913). Marionnette de,

Jaume Anglès Guzman représente la troisième génération de manipulateurs de marionnettes de la famille Anglès et est un des peu nombreux continuateurs de la tradition de la marionnette catalane. Ce goût des Anglès pour les marionnettes eut son origine avec Jaume Anglès Pallejà (1857-1919) en 1873 et fut affermi par son fils Jaume Anglès Vilaplana qui fut disciple de Juli Pi. Les membres de la famille Anglès furent les premiers à introduire les spectacles de marionnettes dans la maison pour les fêtes et les célébrations infantiles; déjà en 1925 ils ont joué au palais du marquis de Villamizar. En 1921 ils jouèrent dans la "Sala Reig" avec un tel succès que la famille Anglès decida prendre sa volée. Pendant quelques années ils jouèrent à la "Sala Ampurdanesa" après "Sala Baby".

Jaume Anglès Guzman suivit la tradition de sa famille et manipula toujours la marionnette catalane avec pratique mais il introduisit certaines innovations surtout dans le domaine de la relation marionnette-public. En 1955 Jaume Anglès Guzman fonda un théâtre en plein air aux jardins Eduardo Marquina "Turó Parc" où l'on offre des spectacles tous les jeudis, samedis et dimanches.

Jaume Anglès Guzman a fait construire l'es-

culture de nouvelles poupées à l'artiste J. Matrus. Déjà en 1944 Jaume Anglès fit peindre des décors au peintre polonais W. Januszewski pour le spectacle *Ballets Russos*.

La famille Anglès a été citée bien de fois dans la revue américaine "Puppetry". De son vaste répertoire il faut mentionner: *L'ase que vola*, *L'ànima és meva* et *El Titella sportman*.

De nos jours les plus proches collaborateurs de Jaume Anglès sont ses fils Jaume et Josep.

6 - N SEBASTIÀ VERGÉS PRATS (1900-1974). Tête de femme.

Dans cette figure, maintenant à la *Biblioteca Museu de l'Institut del Teatre de Barcelone* qui avait été manipulée par la famille Vergés, on peut voir parfaitement la situation des trois doigts de la main. Le pouce et le petit doigt servent à manipuler les bras. Le nom de son auteur n'est pas connu mais par ses caractéristiques la figure s'adapte à la série de poupées faites par des sculpteurs d'images religieuses.

7 - N SEBASTIÀ VERGÉS PRATS (1900-1974). Marionnettes manipulées par,

Sebastià Vergés Prats débuta comme manipulateur des marionnettes de Jaume Anglès Vilaplana en ce moment travaillait à l'Hospitalet de Llobregat. Vers l'année 1920 il créa sa compagnie. Comme faisaient la plupart des jeunes manipulateurs, il obtint ses marionnettes des professionnels déjà en retraite. Du à cela il est très difficile de préciser l'antiquité de ces pièces. On peut voir tout de même qu'il s'agit du typique Polichinelle catalan.

De la décade du 50 au 60, année d'une grande activité, avaient été formés trois groupes animés par de différents membres de la famille. Depuis 1960 ils travaillent à nouveau pour une seule compagnie formée par Isabel Cadena, Antoni Vergés Prats et Sebastià Vergés Cadena. Postérieurement Sebastià Vergés Martínez, troisième géné-

ration de la famille, s'est uni au groupe. Depuis 1939 jusqu'à 1944 ils jouèrent dans la brasserie "Els 4 Gats" de nouveau ouverte au public. Dès 1940 à 1958 ils jouèrent au *Poble Espanyol* et de 1949 à 1964 ils firent deux spectacles à la semaine (jeudis et samedis) au magasin Jorba. Ils ont aussi joué pour la Télévision Espagnole.

Son spectacle est classique, ils utilisent la pratique et les scénarios traditionnels. Ils ont un répertoire de 50 oeuvres, entre les plus intéressantes on peut nommer: *El drapaire*, *El sor*, *El pinxo del barri*, *Panchito cocinero* et *El derrumbamiento del infierno* présenté au "Teatre Espanyol".

8 - N DIDÓ (EZEQUIEL VIGUÉS, 1880-1960) . Marionnette

Ezequiel Vigués "Didó" (Terrassa 1880 - Barcelone 1960), c'est le manipulateur de marionnettes à la gaine catalan le plus populaire du deuxième siècle. Dans son enfance il fut touché par les marionnettes d'*En Joanet*, manipulateur qui d'habitude jouait à Terrassa. En rentrant chez lui, Vigués répétait les numeros pour ses amis. Employé de commerce, courtier de textiles et impresario plus tard, Ezequiel Vigués habite en France et en Angleterre, et ses activités finissent par un échec absolu. Pendant un court séjour en Amérique il décide d'apprendre la manipulation des marionnettes, c'était en 1930. Il fait son apprentissage à Paris dans le petit théâtre du Parc Luxembourg et bientôt il ouvre sa propre salle pour présenter des marionnettes au Boulevard Courcelles. De nouveau à Catalogne il travaille avec la marionnette à la gaine française, au contraire de la plupart des manipulateurs de chez nous et se passe de la pratique. Il obtient un grand succès dans la brasserie "Els 4 Gats" (1939) où on le considère un continuateur de Juli Pi et dans un grand festival au "Palau de la Música Catalana" auquel prend part aussi le folkloriste Aureli Capmany. "Didó" parcourt toute la Catalogne aidé par sa femme, Teresa Riera, et son travail est apprécié par les cercles inte-

lectuels et les populaires. Son répertoire est en ce moment de plus de trente oeuvres telles *Ric-Rac*, *El bastó de regalèsia*, *El pou de la senyora Quitèria*, etc. Dès 1939, les oeuvres en catalan sont interdites et alors il doit traduire son répertoire au castillan. Il joue dans les salles de cinéma avant les films et il parvient à ouvrir un petit théâtre sur l' "Avinguda de la Llum". Mais dès qu'il en a la possibilité il recommence ses voyages par Catalogne et ses spectacles en catalan. Son travail intéresse les associations européennes de marionnettes, mais à cause de sa santé il ne peut assister aux festivals de Liège et Bucarest où il avait été invité. Après sa mort, Teresa resta pendant quelques années en tête du théâtre volant de Didó. Ses polichinelles, comme celui de cette photographie, sont aujourd'hui dans la *Biblioteca i Museu de l'Institut del Teatre* de Barcelone.

9 - N DIDÓ. Diable.

La présence du diable est traditionnelle dans les marionnettes. De nos jours, certes, il disparaît et on peut constater que dans les spectacles des plus jeunes on l'a absolument oublié. Dans les marionnettes traditionnelles le diable a l'habitude de jouer de mauvais tours aux autres personnages, mais il finit par être vaincu. Il est l'image du sens ridicule et comique de celui qui, voulant jouer les savants, est vraiment un sot et assemble en soi l'essence des défauts humains. Joan Amades soutient la théorie que le diable est une évolution du *Macus*, personnage qui apparaît dans presque toutes les comédies romaines. Le christianisme transféra au diable l'extravagance de *MACUS* et le Théâtre de Marionnettes le fit sien.

Dans le Théâtre de Didó *En Banyeta* (le diable) établit une espèce de complicité avec les autres personnages.

10 - N MARIONETES DE BARCELONA. Spectacle de cirque.

"Marionetes de Barcelona" furent officielle-

ment fondées en 1944 sous la direction de M. H.V. Tozer. Dès 1944 à 1947 elles restèrent sous les auspices du Foment de les Arts Decoratives (FAD) où l'on y faisait des représentations régulières. Pendant les années 1947-1950 on disposa d'une salle dans les souterrains de l'Institut Britannique. On offrit en plus des spectacles au "Sanatori de Puig d'Olena, à la Bénéfice Générale et à l'école de "Bibliotecaries de la Diputació de Barcelona". En 1950-56, les Marionetes de Barcelona s'installèrent à l'Institut Français. En 1951 on joua au "Teatro Principal" de Santander, à Sabadell, Gerone et Manresa, et dans les différentes institutions de Barcelone. La saison de 1953 fut celle qui obtint plus de succès. En 1957 elles passèrent au Poble Espanyol où allait avoir une salle permanente mais ceci ne fut qu'un projet et tout le matériel de la compagnie fut gardé dans des dépôts jusqu'à 1973 quand l'Institut del Teatre le récupéra et l'installa comme atelier dans son local de la rue Pedro Lastortres Num. 3.

Dès octobre 1975, les "Marionetes de Barcelona" fonctionneront à nouveau sous la co-direction de M. Tozer et Olden, ancien membre de la compagnie.

Les spectacles de cirque étaient d'un très grande catégorie et plaisaient aux grands et aux petits.

11 – N **MARIONETES DE BARCELONA.** *Combat de boxe.*

Du répertoire de cette compagnie il faut citer *La llegenda de Sant Jordi i el Drac, Poste de gasolina, Rebelión de Robots, El Idolo Verde, El Pianista*, etc. Le *Combate de Boxeo* est un des spectacles où l'on trouve de façon plus marquée les caractéristiques techniques des marionnettes construites par M. Tozer: précision et humanisation des poupées; perfection des articulations, proportions, etc. La compagnie "Marionetes de Barcelona" jouit d'un grand prestige international atteint, très spécialement, par la construction des marionnettes. Des articles sur cette compagnie

ont paru sur des livres déjà classiques à ce sujet, tels *Puppetry Handbook* de Marjorie Batrelder et *Everybody's book of Marionettes* de H. Whanglaw.

12 – N **PUTXINEL·LIS CLACA.** *Marionnette du Conte de les aigües (1973).*

Figure du spectacle *Conte de les Aigües*, dont la première fut au Palau Güell au mois de décembre 1973. L'utilisation de matériel pauvre et l'haute niveau poétique qu'on obtient sont les caractéristiques qui transforment cet spectacle en un des plus réussis du répertoire de "Putxinel·lis Claca".

Le *Conte de les Aigües* fut présenté le 10 février 1974 au théâtre Romea de Barcelone.

13 – N **PUTXINEL·LIS CLACA.** *Marionnette du Conte de les aigües (1973).*

Ce groupe, fondé en 1968, est formé par Teresa Calafell et Joan Baixas. Son énorme répertoire va de la mise en scène de contes populaires à des spectacles originaux en passant par des adaptations de textes classiques et des collaborations avec des peintres. Ils ont abandonné complètement la marionnette traditionnelle catalane. L'énorme quantité de techniques employées et la recherche de matériaux et moyens d'expression sont les caractéristiques principales du travail de ce groupe qui en ont fait un des plus importants entre les derniers apparus. Ils ont joué par toute l'Europe, Israël, États Unis, les pays de l'Est, etc. et ils ont participé à presque tout festival international important qui a eu lieu au monde entier. Un premier contact en 1968 avec les manipulateurs français Joly et Temporal influa favorablement leur travail et les dirigea vers ce qui allait être leur propre personnalité.

Ils jouent d'habitude dans les villages, écoles et festivals. Aussi ils ont joué dans la télévision française et espagnole.

Cette figure appartient au spectacle *Conte de les Aigües*.

- 14 – N PUTXINELLIS CLACA. Marionnette d'*En Pere sense por* (1974).

Figure du spectacle *En Pere sense por* représenté au théâtre Romea le 22 décembre 1974.

- 15 – N TITELLES GARIBALDIS. Marionnette (1974).

"Titelles Garibaldi's" fut fondé en 1968 et est formé par le couple Àngel Forner et Lali Surós. C'est un des groupes qui ont contribué à la naissance de cette dernière étape du polichinelle. Son répertoire va du conte populaire à la mise en scène, en abandonnant le castelet, de textes originaux, avec un total de 60 spectacles.

Depuis quelque temps, ses représentations ont évolué dans un sens para-théâtral et les poupées sont construites avec un matériel très divers. Ils utilisent une grande quantité de techniques. Ils ont joué en Hongrie et la Tchécoslovaquie; en 1974 ils ont pris part au *II Festival de Titelles de Barcelona*.

Ils ont des spectacles pour grands et petits.

SÉRIE DOCUMENTATION GRAPHIQUE

- 1 – DG "L'ENTRETIENMENT". Titre de la revue...

La diapositive reproduit le titre du n° 4, 3e. année, Barcelone 10-12-1876 de la revue *L'Entretienment*. *Periodich dedicat exclusivament als concurrents a la Reunió familiar*, fondée par Josep Cuyàs et Barberà-Diemenjó en 1876. Dès 1865, Josep Cuyàs offrit ces représentations d'ombres chinoises chez lui (rue Sant Pau n° 20/21). Au début il ne jouait que pour les enfants mais sous la maîtrise de M. Nevas, qui depuis 1869 habitait à Barcelone, les spectacles présentés par Josep Cuyàs acquérèrent une grande catégorie technique. On jouait des farces, *Singlots poètics* de Pittarra, comédies de magie, etc. L'adaptation pour ombres chinoises de la comédie *La mitja taronja* de Josep M. Arnau, obtint un énorme succès. Les figures étaient en carton, articulées et mani-

pulées au fil. Le groupe était formé en plus par les fils de M. Cuyàs et par M. M. Pollès et Pous, les frères Valls, etc. Lors de la mort de Josep Cuyàs en 1877 la compagnie se dispersa et l'hebdomadaire laissa de paraître. En 1895, les amis et les collaborateurs de Josep Cuyàs publièrent un dernier numéro de "*L'Entretienment*" "dedié au souvenir de l'ancien".

"*L'Entretienment*" est la publication régulière dédiée aux ombres plus antique qu'on connaît en Espagne. Ses numéros sont gardés à l'*Arxiu Municipal* de Barcelone.

- 2 – DG RAMON CASAS. Affiche pour annoncer les représentations de marionnettes dans "Els 4 Gats".

Affiche de Ramon Casas (1866–1932) peinte en 1898 pour annoncer les représentations de marionnettes que Juli Pi offrait dans la brasserie "Els 4 Gats". Sur l'affiche on voit au populaire Pere Romeu, patron de la brasserie, jouant le polichinelle qui est en train de donner un coup de bâton au pantin de la partie basse. Les représentations de Juli Pi ont eu un grand succès et non seulement on peut y rapporter les noms de Ramon Casas et des peintres assidus au cercle, mais aussi ceux de Isaac Albéniz, "Frégoli", Rubén Darío et bien d'autres qui ont montré leur admiration pour les spectacles de Juli Pi. Enric de Fuentes écrit au mois de décembre, 1898, à "Luz":

"Je n'ai pas honte de dire ceci: pour le moment il y a peu d'acteurs dramatiques en chair et os qui puissent, chez nous, me faire sentir autant que *Titella* (Polichinelle), ce pantin en bois, sans jambes ni pieds, qui joue la comédie chez "Els 4 Gats".

- 3 – DG BENIGANI. Affiche de... (1935).

Affiche qui annonce une représentation du *Teatre de Putxinellis Didó* au *Saló Venus* de Barcelone le jeudi 14 mars 1935 à 5 heures de l'après-midi. Comme on a indiqué sur l'affiche la séance fut arrondie avec des clowns et était dédiée aux

enfants. On y copie le dessin de *Benigani* qui est caractéristique de bien de programmes de Didó. On y voit un castelet et deux personnages qui peuvent être identifiés comme *Polixinella* et *Pispa*, bien que sur les textes de Didó le Polichinelle ne prend jamais part à l'action.

4 – DG P. CLAPERA. Affiche de... (1941).

Affiche de l'acte d'inauguration du "Gran Certamen, Comercial, Industrial y Artístico" qui eut lieu le 25 décembre 1941 à l'avenue de la *Llum*. Didó presenta son spectacle *Sueño de Navidad*. On jouait tous les jours ouvrables de 4 à 6 de l'après-midi et les samedis de 4 à 6 et de 6 à 8. Les dimanches et les fêtes, en plus des deux représentations on jouait au matin de 11,30 à l'heure. L'affiche est de P. Clapera.

5 – DG PALAU GÜELL. Affiche des représentations au... (Décembre 1973).

Affiche de la section de marionnettes de l'*Institut del Teatre* de Barcelone, décembre 1973, pour annoncer les représentations tous les samedis après-midi dans la chapelle du Palau Güell. "Putxinelis Claca" furent les premiers à présenter leurs spectacles suivis par les "Titelles Garibaldis" annoncés avec la même affiche mais en couleurs orange. Le *II Festival de Titelles de Barcelona* conclut cette série de spectacles de marionnettes.

L'affiche fut faite en copiant une gravure anglaise anonyme du XIXe siècle (?) où l'on peut voir un manipulateur de marionnettes ambulant. Cette même gravure avait été utilisée pour l'affiche du *I Festival de Titelles de Barcelona* (Printemps des marionnettes).

SÉRIE CONSTRUCTION

1 – C H.V. TOZER (1902) Travail dans l'atelier.

Fils d'anglais, H.V. Tozer naquit à Vila Rica (Paraguay) le 9 de novembre 1902. A l'âge de

dix ans et déjà en Angleterre il vit son premier spectacle de marionnettes: c'était le traditionnel "Punch and Judy Show". Dès ce moment il commença la construction de poupées bien que de façon intermittente. Ce n'est qu'à partir de 1934 qu'il fait ce qu'on peut appeler sa première marionnette: le guitariste noir appelé *Chimbo*. En 1944 il fonda la compagnie "*Marionetes de Barcelona*."

En ce moment il est professeur de l'*Institut del Teatre* de Barcelone où il a installé un atelier avec tout le matériel des "*Marionetes de Barcelona*". Il habite à Barcelone depuis 1925.

2 – C ATELIER DE MARIONNETTES DE L'INSTITUT DEL TEATRE DE BARCELONE.

Au début du mois de janvier 1974 le théâtre et les poupées de M. Tozer furent conduits au *Institut del Teatre* de Barcelone où l'on fit un cours pilote pendant lequel on commença le travail de restauration du matériel qui avait été abîmé pendant les 15 longues années qu'il avait été gardé presque oublié.

Pour le deuxième cours on eut besoin d'augmenter le numero de professeurs et de matières. En plus des élèves qui y assistaient chaque jour, les samedis l'atelier était visité par des écoles.

Dans l'atelier il y a maintenant trois professeurs, M. Tozer, Olden et Vallvé qui apprennent "Construction et manipulation de marionnettes à fil", "Luminotechnique et machinerie appliquée" et "Créativité et usage des matériels".

Pendant le cours 1974/1975 et sous la direction du professeur Olden on a pu reconstruire *La llegenda de Sant Jordi i el Drac* qui a été jouée pendant les mois d'avril et juin 1975.

L'atelier a, en plus, un annexe où un groupe de personnes se dédie uniquement à la mise au point des programmes de l'antique compagnie "*Marionetes de Barcelona*".

Sur la diapositive on voit le professeur Tozer qui restaure les fils des marionnettes du spectacle *La llegenda de Sant Jordi i el Drac*.

3 – C **TITELLA CATALÀ** (Marionnette catalane). Représentation graphique de la...

Ce dessin est la copie de l'original que H.V. Tozer publia en 1932 sur la revue américaine *Puppetry* pour illustrer un article où il faisait une description de la marionnette de style catalan. Depuis lors, la marionnette catalane est utilisée en Angleterre, les Etats Unis et la Russie. En pouvant manipuler avec les trois doigts centraux de la main on peut faire les sculptures plus grandes que celles du guignol français et avec cela augmenter leur visibilité. D'autres caractéristiques sont les muscles de la poitrine qui donnent au pantin une forme plus humaine, et qu'on puisse changer les mains par des bâtons, épées, etc. Les bras droit de la marionnette catalane est de très difficile manipulation. En général les figures étaient sculptées par des ciseleurs d'images religieuses et c'est probablement pour ça qu'on n'y trouve pas de caractérisation grotesque, typique des figures d'autres pays: comme par exemple *Punch*.

SÉRIE SPECTACLES

1 – E **FAMILLE ANGLÈS**. Théâtre en plein air au "Turó Parc" (Barcelone).

Jaume Anglès Guzman, troisième génération de la famille Anglès, inaugura en 1955 un théâtre au grand air dans les jardins Eduardo Marquina (*Turó Parc*), où il présente ses spectacles tous les jeudis, samedis, dimanches et fêtes.

Les spectacles de marionnettes sont accompagnés de clowns et prestidigitation. La diapositive présente un numero de marionnettes.

2 – E **JAUME ANGLÈS i GUZMAN**. Représentations.

Représentation de Jaume Anglès Guzman avec la collaboration de son fils Josep. Cet spectacle fut enregistré en vidéo par les équipes de l'*Institut del Teatre, de Barcelone*.

3 – E **JAUME ANGLÈS i GUZMAN**. Représentation.

Un autre instant de la même représentation.

4 – E **FRANCESC FONTANALS**. Décor pour Didó.

Décor peint par Fontanals et qui fut utilisé par "Didó" pour quelques unes de ses œuvres.

5 – E **FRANCESC FONTANALS**. Décor pour Didó.

Peintre et scénographe collaborateur de "Didó" pour qui il fit quelques décors. Celui de la diapositive est la toile de fond du décor que "Didó" utilisait pour son spectacle *La rateta coqueta ha trobat un dineret*.

6 – E **II FESTIVAL DE TITELLES DE BARCELONA**. Représentations de Titelle Baby.

Salle du Tinell, du 28 avril au 6 mai 1974. Ce Festival, patronné par l'Excm. Mairie de Barcelone et organisé par le Département de marionnettes de l'*Institut del Teatre* (maintenant *Secció de Titelles i Marionetes*) fut un des succès plus marqués des spectacles de marionnettes des derniers temps. Quelques 20.000 personnes y ont assisté et on en constata une grande répercussion dans les journaux et autres moyens de diffusion. On a pu y voir les groupes suivants: "Abrakadabra" (Israël), "Teatro Sperimentale dei Buratini Otello Sarzi" (Italie), "Richard Brandshaw and his Shadow Puppets" (Australie), "Gottinger Marionnetten Theater "Die Klappe" (Allemagne), et les groupes catalans: "Polichinelas Anglès". "Titelles Baby", "Badabadoc", "Caps de Cartró", "PutxineHis Claca", "Dits i Ninots", "Espantall", "Estaquiro", "Titelles Garibaldis", "Grup de Teresetes", "Titelles el Xai".

La diapositive correspond à une représentation de "Titelles Baby", groupe fondé en 1959. On fit des exhibitions à la *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Barcelona* et a Populart, où l'on présenta des figures des peintres Artigau, Esther

Boix, Ràfols Casamada, Maria Girona, Guinovart, Llimós, Joan Miró, Ponç, Carles Pujol, Serra de Rivera, Tàpies i Viladecans.

Le Festival eut la collaboration de:
Diputació Provincial de Barcelona;
Vieta Audio Electronica S.A.;
Institut Italien de Culture;
Compagnie de Canguros Ibarra;
Institut Allemand;
Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Barcelona;
Populart. Il y eut des Ambassades qui fournirent des films qui furent présentés pendant le Festival.

7 – E **PUTXINEL·LIS CLACA. Un moment du spectacle** *En Pere sense por.*

Un moment de la représentation du spectacle *En Pere sense por* offert au *Teatre Romea* de Barcelone, le 22-12-74 avec le concours de Concepció Torras, Salvador Vila, Dolors Beulas, Miquel Baixas Calafell et du Esbart Dansaire de Sant Esteve de Palautordera.

Fotografies: Pau Barceló

Dipòsit Legal: B-41.374-75.

Imprimeix: "Copisteria Mar Blava, S.A.". Bailèn, 130. Barcelona (9)

1 N



2 N



3 N



4 N



5 N



6 N



7 N

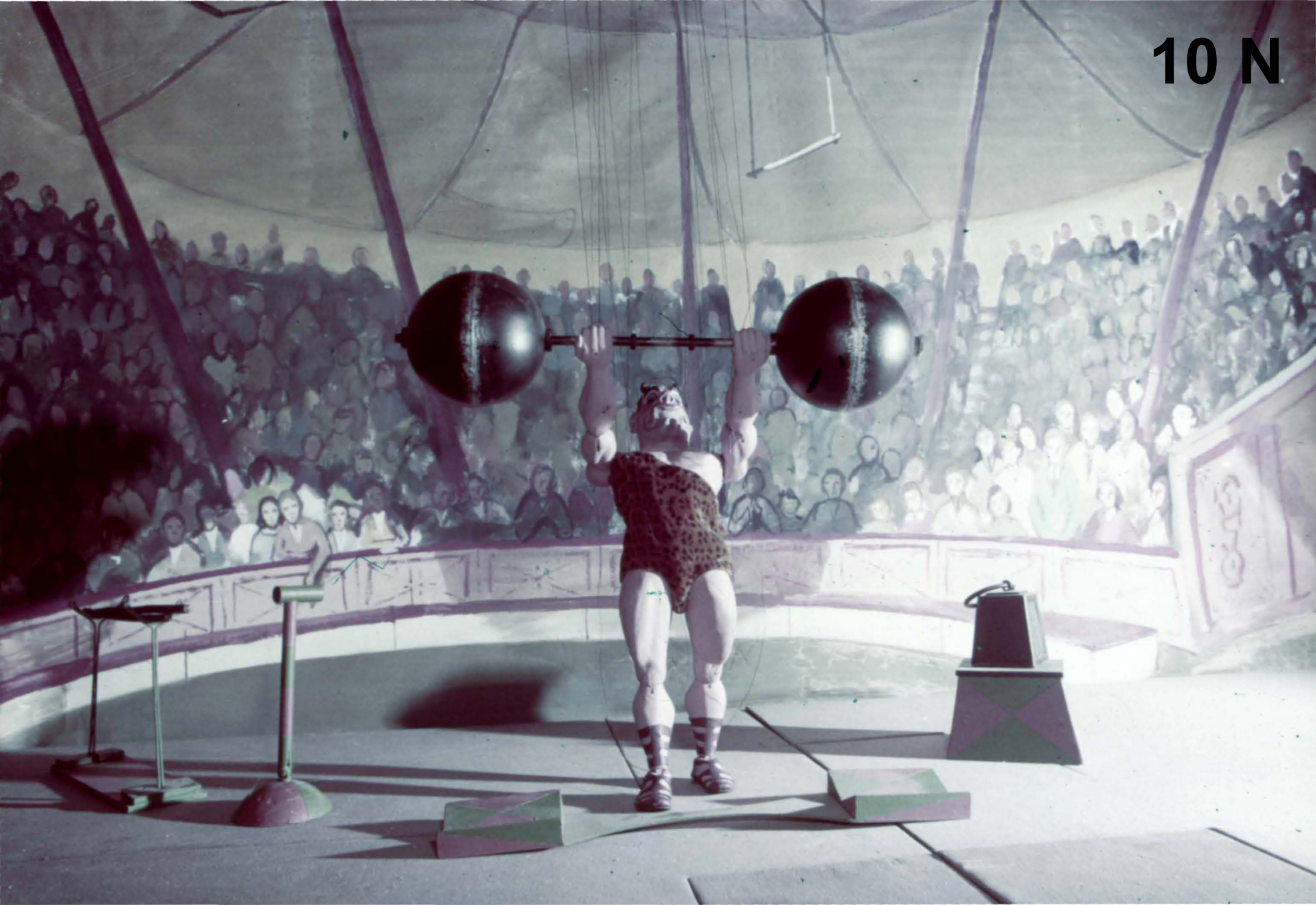


8 N





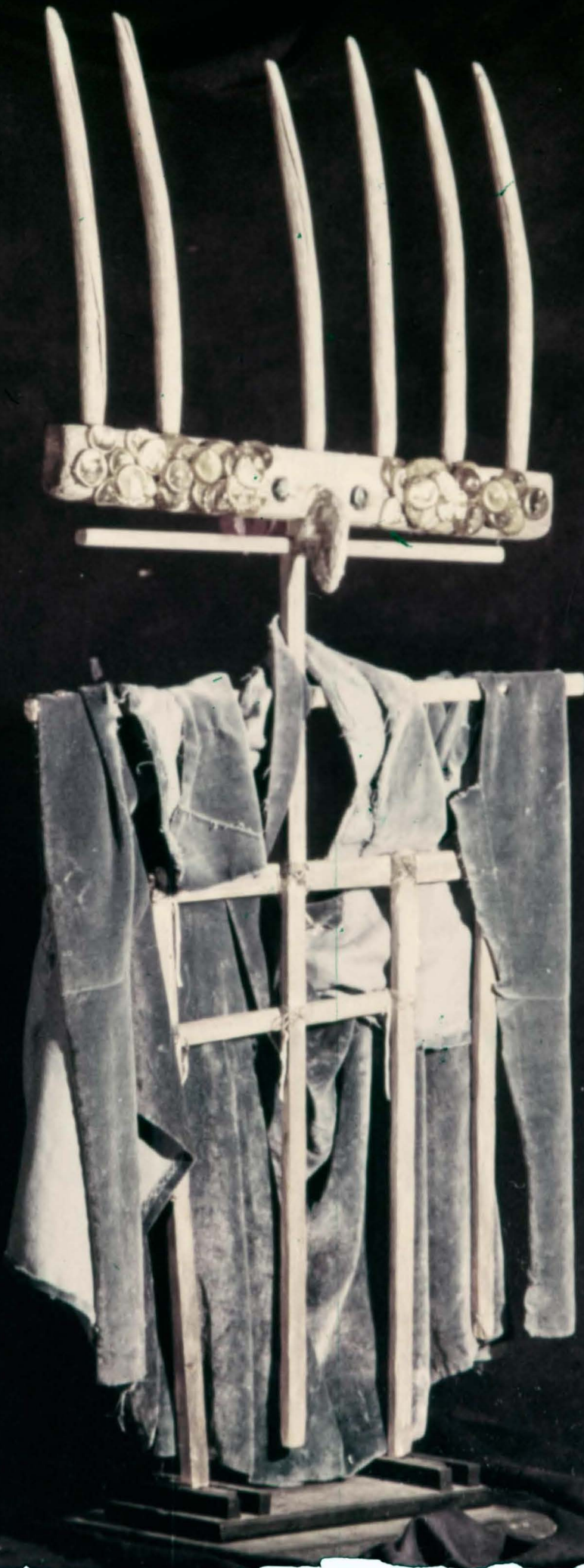
10 N



11 N



12 N



13 N



14 N





15 N

Per xo si pel pla y la serra
 Son millors del fons del mar,
 En lo cel sols son admesas
 Las que 'ls ulls han fet brollar.

J. MARTÍ.

FÀBULA.

D' un frondós arbre tres aucells hi havia
 P^a entre 'l fullatje
 Que cada un lo color distint tenia
 De llur plomatje.

L' un era vert, y gris l' altre auccell era,
 L' altre vermell;
 Y ne deya joliu d' eixa manera
 Lo vert auccell:

—Si plomas grogas jo pogués tenirne
 Fora felis.—
 Y volia lo vert poder lluhirne
 De color gris.

També lo gris las plomas anhelava
 Rojas tení:
 De modo que cap d' ells content estava
 Del seu, així.

Com los aucells també son
 Molts homes: puig ben clá 's veu
 Que ja may en aquet mon
 Ningú está content del seu.

J. COMABELLA.

A...

Te amé creyendo,
 Que tu me amabas.

¡Dulce consuelo,
 Niña adorada!
 Mas hoy ya veo,
 Por mi desgracia
 En tus promesas
 Poca constancia.
 Yo triste muero
 ¡Oh niña ingrata!
 Son tus desdenes
 Lo que me mata.,

A. CASAS.

EPÍGRAMA.

—Jo faig licors:—deya un dia
 L' Emilio, xicot d' embrollas,
 Que fe 'l grande pretenia:
 Y respongué un que 'l sentia:
 —Posa taps á las ampollas.

A. T.

XARADA.

De primera tothom menja,
 Y de dos tothom te més,
 De tot moltíssims que ho volen
 No ho poden arrivá á ser.

UN SABI-TONTO.

(La solució en lo próxim número.)

Solució á la xarada del primer número.

RAM-PELL.

Solució á la endevinalla del segon número.

LLUM.

Estampa de V. Berdós San Ximplisi del Regomí n.º 2.

L' ENTRETENIMENT.

Publicació dedicada exclusivament als concurrents

REUNIÓ FAMILIAR.

FUNCIÓ SOMBRISTA DE AVUY

10 TEMPORADA.

4.ª FUNCIÓ.

EN LO CARRER DE FERNANDÓ.

Com que so amich d' exhibirme no falto cap dia festiu al demati, ni cap dia de feyna al vespre al carrer de Fernando; los dematins á la Rambla de las flors á las tardes al Parque: quan plou á la plassa Real, en fi per tot ahont puch lluhir *ma gentilesa*.

Seguint, donchs, aquesta costum, me pasejava aquet demati per lo carrer de Fernando, vestit á lo *dandy* quan reparo donya Clotilde y la seva filla, la senyoreta Adollina. Me dono una ràpida mirada al *traje*; m' arreglo la corbata, me poso bé las puntas del mocadó que 's vehuen á la butxaca del *xaque*, y tot sent aquella mitja rialleta, me dirigeixo á n' aquestas amigas.

—Servidor de vosté. ¿Com ho passa donya Clotilde?—Molt bé y vosté?—Perfectament, á la seva disposició ¿y vosté Adollina?—També, molt be.—Y don Enrich?—Per ara molt bó.—Ho celebro moltíssim. Abi vaig ser á

casa de vostés.—Si, la cambrera ja 'n^s vá dar la seva tarjeta, sentim que no 'ns hi vagi trobá.—No hi ha de que, senyora. Vaig venir per invitarlas y aprofite l' ocasió, ara de repetirlosi perque si tenen lo gust de venir á honrarnos aquet vespre la Reunió.—Vosté es molt amable, y procurarem correspondre á la seva galanteria.—Vostés son las amables en asistir á la funció.—Y quina funció fan?—Una de bastant divertida. De primé una sinfonia d' un mestre grec; á la que seguirá la comedia en un acte

CELOS DE UN REY.

lo juguet

DE TEULADAS EN AMUNT.

y acabarà ab l' espectacle

L' EXPOSISIÓ DE FERAS.

y esperem de la seva benivolencia que perdenparan lo mal rato que pasarán.—

PUCHINELLIS

4

gats



3 DG

SALO VENUS

BAILEN, 194-196

TELEFON 75534

(GRACIA)

DIJOURS dia 14 de MARÇ de 1935

a les **5** tarda **Festival Infantil**

**TEATRE DE
PUTXINEL·LIS**



PALLASSOS

A RIURE!

A RIURE!

A RIURE!

dido

Preu únic 0'75 pts.
Seients Gratuïts

GRAN CERTAMEN

COMERCIAL
INDUSTRIAL
Y ARTISTICO

CLUB DE LOS NIÑOS

DIA DE NAVIDAD

25 de diciembre de 1941

ACTO INAUGURAL

matinal a las 11.30 y a las 6 de la tarde

la obra en siete cuadros

SUEÑO DE NAVIDAD

por la Compañía de fantoches vivientes

DIDÓ



I. G. VILADOT - S. L. BARRA

ICI 1000

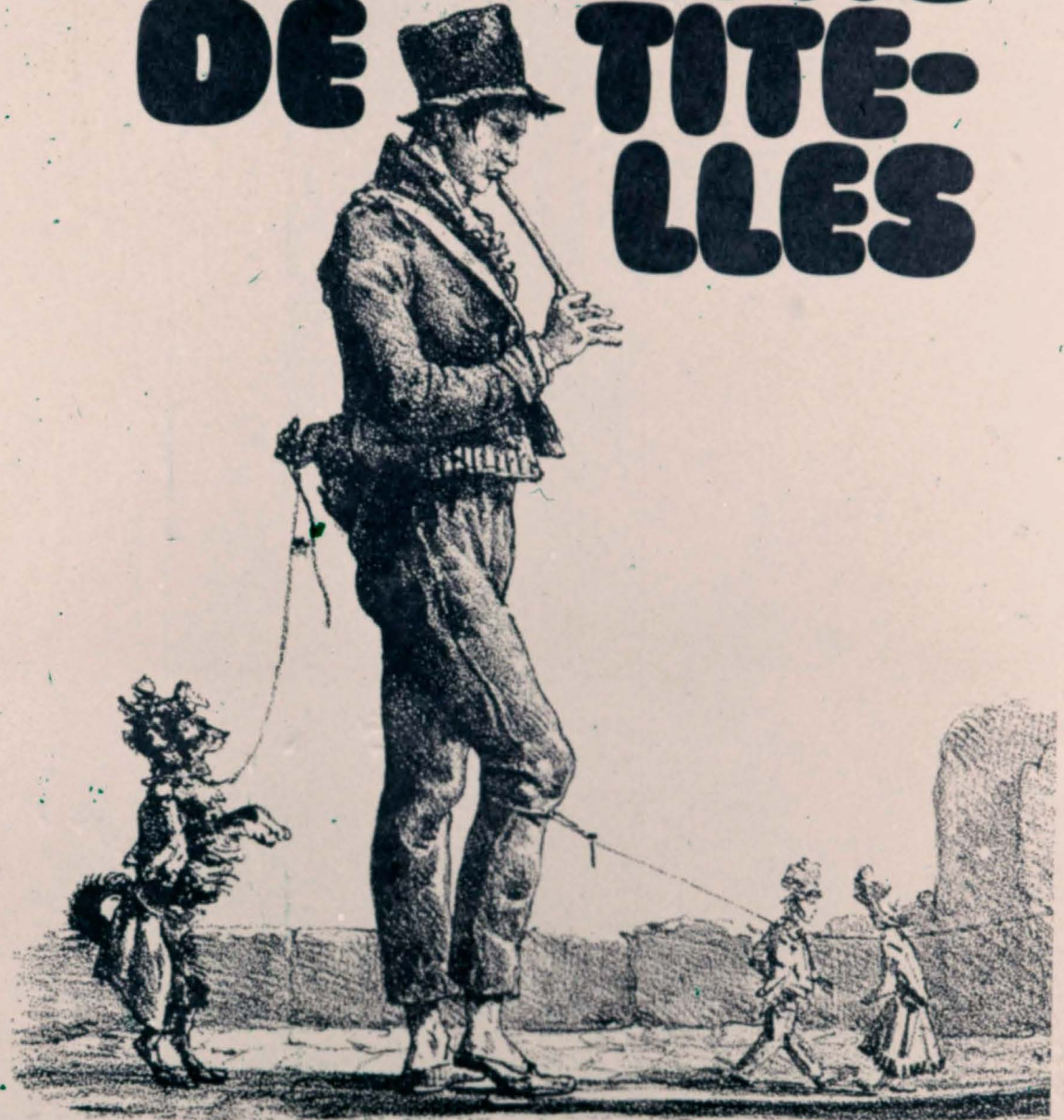


PROGRAMA DE LAS FIESTAS DE LA "AVENIDA DE LA LUZ" CLUB DE LOS NIÑOS

Todos los días laborables de 6 a 8 de la tarde, sábados de 4 a 6 y de 6 a 8 de la tarde, domingos y días festivos matinal de 11.30 a 1, de 4 a 6 y de 6 a 8 de la tarde **SUEÑO DE NAVIDAD**

5 DG

TEATRE DE TITELLES



PALAU GÜELL

Conde del Asalto, 3

PUTXINEL·LIS CLACA

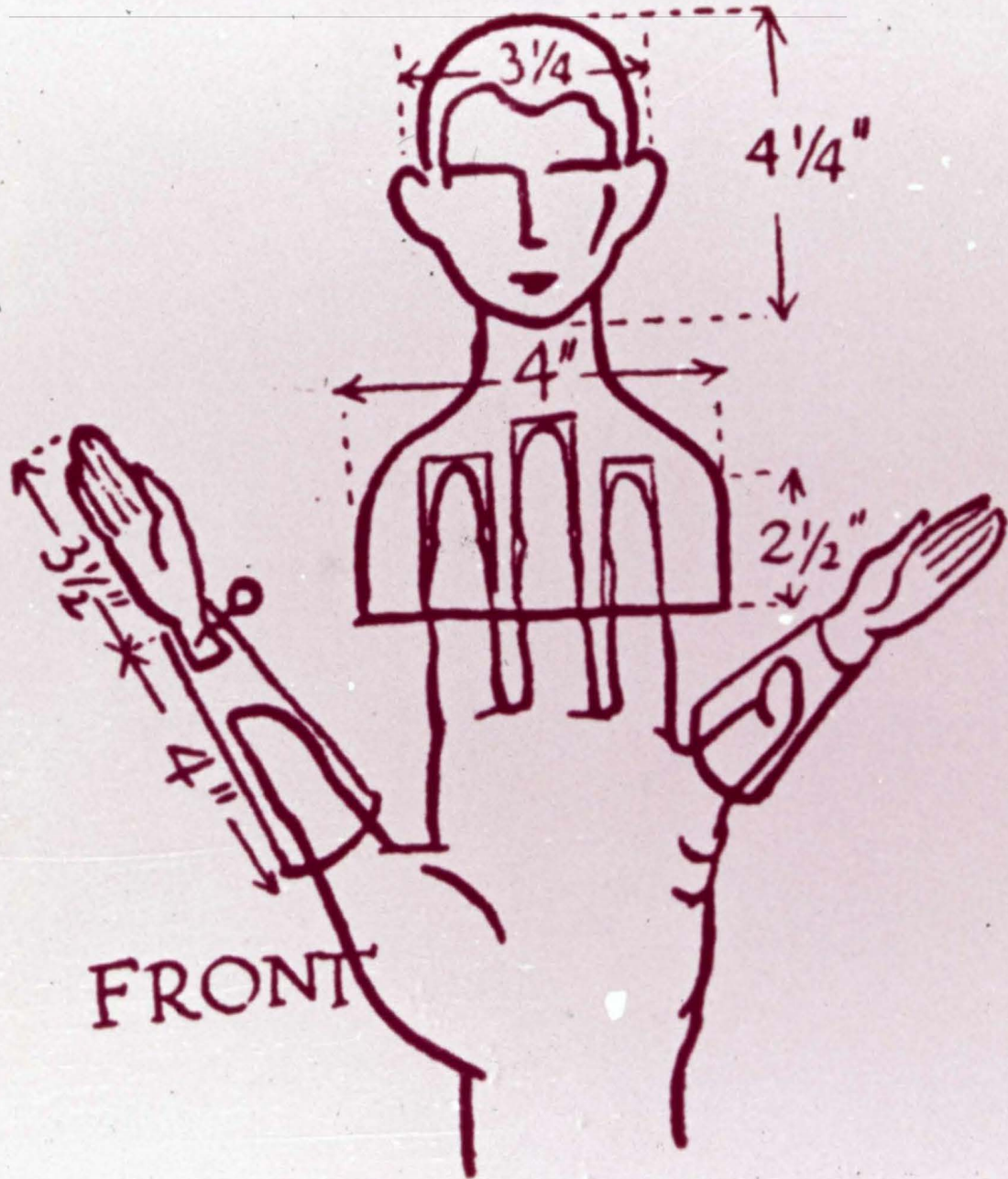
A partir de l'1 de desembre, cada dissabte a les 5 de la tarda
Museu de l'Institut del Teatre de l'Excma. Diputació
Provincial de Barcelona.

1 C





3 C



FRONT



2 E



3 E



4 E





6 E



7 E

